

PENSJONSVEILEDER 2014

kommunal tjenestepensjon

Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VII's gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 26 00
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen

FORORD

Årets pensjonsveileder er den niende i rekken.

KS Advokatene ved advokat Kristine Vigander, har foretatt oppdatering og kvalitetssikring av de anskaffelsesrettslige forhold. Actecan, ved aktuar Sissel Rødevand og samfunnsøkonom Fredrik Haugen, har hatt ansvaret for oppdateringene av pensjonskassekapitlet, som i år blant annet har informasjon om pensjonskasseprosesser gjennomført i enkelte kommuner.

Markedet for kommunale tjenestepensjon består i 2014 av KLP som eneste leverandør av tjenestepensjonsforsikring. KS Advokatenes vurdering av 10.02.14 omhandler hvordan kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter skal forholde seg til regelverket for offentlige anskaffelser ved flytting fra hhv DNB Livsforsikring og Storebrand Livsforsikring. Vurderingen er gjort tilgjengelig på Pensjonskontorets hjemmesider. Deler av vurderingen er gjengitt i kapittel 5.

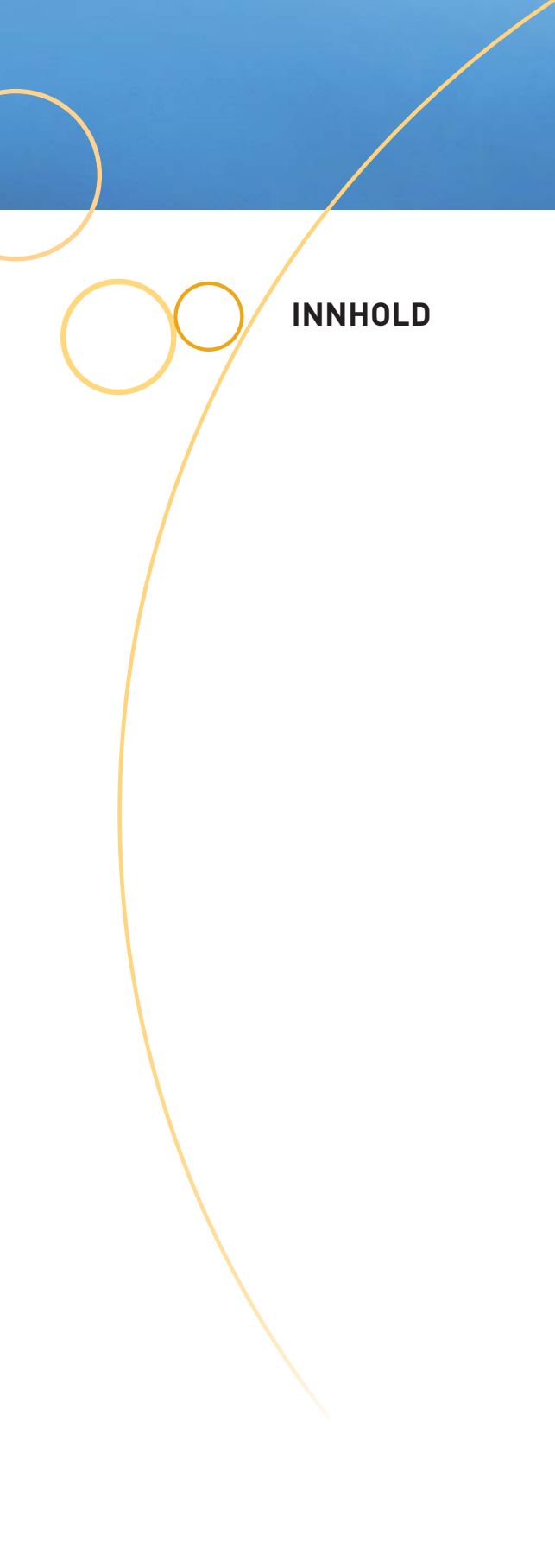
Alternativ til tjenestepensjonsforsikring i et livsforsikringsselskap er opprettelse av egen pensjonskasse.

Pensjonskontoret har innhentet 2 juridiske vurderinger om hvorvidt kommunale pensjonskasser etter etablering er omfattet av lov om offentlige anskaffelser: Fra advokat Frode Lauareid, KS Advokatene og advokat Thomas Nordby, Arntzen de Besche Advokatfirma AS. Vurderingene har ulik konklusjon. Uten å ta stilling til disse vil Pensjonskontoret understreke at det foreligger en betydelig anskaffelsesmessig risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driften av en pensjonskasse. Advokatenes vurderinger er gjort tilgjengelig på Pensjonskontorets hjemmesider.

Pensjonsveileder 2014 ble godkjent av Pensjonskontorets styre 04.04.14.

Pensjonskontoret håper at også årets utgave blir et nyttig hjelpemiddel for å sette seg inn i og arbeide med pensjonsspørsmål for våre medlemmer.

Oslo, mai 2014
Pensjonskontoret

INNHold

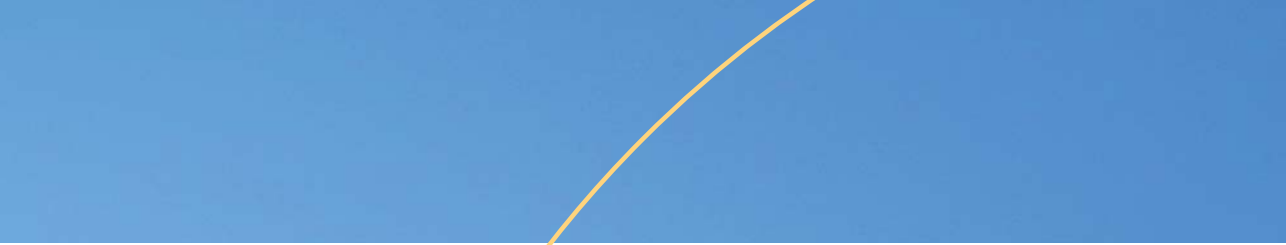
1	INNLEDNING	8
1.1	BAKGRUNN	9
1.1.1	Pensjonskontoret	9
1.2	ANSKAFFELSESREGLENE	10
1.2.1	Kommunal tjenstepensjon og anskaffelsesregelverket	10
1.2.2	Generelt om anskaffelsesregelverket	11
2	HOVEDTARIFFAVTALEN – KOMMUNAL TJENSTEPENSJON	12
2.1	INNLEDNING	13
2.2	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	14
2.3	VEDTAK OM FLYTTING	14
2.4	DRØFTINGSPLIKT	15
3	AFP OG TJENSTEPENSJON I OFFENTLIG SEKTOR ETTER 2011	16
3.1	INNLEDNING	17
3.1.1	Bakgrunn	17
3.2	ENDRINGER I ALDERS-PENSJON FRA OFFENTLIG TJENSTEPENSJON	18
3.2.1	Levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti	18
3.2.2	Regulering av pensjon og pensjonsgrunnlag	19
3.2.3	Avgrensning – årskullene til og med 1953-kullet	19
3.2.4	Tilpasning av Hovedtariffavtalen innen KS' sektor til ny folketrygd	20

3.2.5	Eksempel på levealders-justering av offentlig tjenstepensjon	20	4.5.1	Kommunestyret må fatte beslutning om valg av leverandør	32
3.2.6	Eksempel på uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år	21	4.6	BISTAND FRA PENSJONS-KONTORET	32
3.2.7	Eksempel på beregning av pensjon ved uttak av alderspensjon etter 67 år	22	4.7	BRUK AV FORSIKRINGS-RÅDGIVERE/-MEGLERE	33
3.2.8	Eksempel på individuell garanti	24	4.8	FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER	33
3.3	AVTALEFESTET PENSJON (AFP) – OFFENTLIG SEKTOR	25	5	ANSKAFFELSESPROSESSEN	34
3.4	NY UFØREPENSJONS-ORDNING FRA 2015	26	5.1	INNLEDNING	35
3.4.1	Ny uføretrygd i folketrygden	26	5.2	AVGJØRELSE I EU-DOMSTOLEN	36
3.4.2	Ny uførepensjon i lovfestede offentlige tjenstepensjons-ordninger	26	5.3	AVGJØRELSER I KOFA	36
3.4.3	Konsekvenser for uførepensjonsordningen i Hovedtariffavtalen (HTA)	27	5.4	GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER	36
4	VURDERING AV PENSJONS-FORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN	28	5.4.1	Kravet til likebehandling	37
4.1	INNLEDNING	29	5.4.2	Kravet til forutberegnelighet	37
4.2	ANSKAFFELSESREGLENE	29	5.4.3	Kravet til etterprøvnbarhet	37
4.2.1	Kommunal tjenstepensjon og anskaffelsesregelverket	29	5.5	SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN	39
4.2.2	Generelt om anskaffelses-regelverket	30	5.6	PLANLEGGING	39
4.3	ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONS-FORHOLD SKAL VURDERES	31	5.7	BESLUTNING OM ANBUDSPROCESS	39
4.4	NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG	31	5.8	UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG	40
4.5	KOMMUNESTYRETS BEHANDLING	31	5.8.1	Innledning	40
			5.8.2	Konkurransegrunnlagets innhold	40
			5.8.3	Åpen anbudskonkurranse	41
			5.8.4	Forhandlingsforbudet	41
			5.8.5	Hvilken ytelse som skal anskaffes	41
			5.8.6	Eksempel på oppbygging av et konkurransegrunnlag	42
			5.9	KUNNGJØRING	42
			5.9.1	Innledning	42
			5.9.2	Fremgangsmåten ved kunngjøringer	43
			5.9.3	Forbud mot annen offentlig-gjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen	43

INNHold

5.9.4	Tilbudsfrister	43
5.10	VURDERING AV KVALIFIKASJONSKRAV	44
5.10.1	Innledning	44
5.10.2	Forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier	44
5.11	EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR	45
5.11.1	Innledning	45
5.11.2	Hovedtildelingskriterier	45
5.11.3	Begrunnelse for valg av leverandør	46
5.11.4	Vekting av tildelingskriteriene	46
5.12	MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR OFFENTLIGE TJENESTEPENSJON	47
5.13	KONTRAKTSINNGÅELSE	47
5.14	KONTRAKTENS VARIGHET	48
5.15	ANSKAFFELSESPROTOKOLL	49
5.15.1	Innledning	49
5.15.2	Anskaffelsesprotokollens innhold	49
5.15.3	Vesentlige forhold og viktige beslutninger	49
6	PENSJONSKONTORET	50
6.1	INNLEDNING	51
6.2	PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT	52
6.2.1	Styrets sammensetning	52
6.2.2	Styrets oppgaver	53
6.2.3	Sekretariatets oppgaver	53
6.3	TILSYN MED HOVEDTARIFF- AVTALENS PENSJONS- BESTEMMELSER	54
6.3.1	Bestemmelse om tvisteløsning	55
6.4	TILSYN MED FLYTTE- PROSESSENE	55
6.4.1	Generelt	55

7	AKTØRER VED ETABLERING AV TJENESTEPENSJONSORDNING	56	9	EGEN PENSJONSKASSE	74
7.1	INNLEDNING	57	9.1	INNLEDNING	75
7.2	LIVSFORSIKRINGSSKAP	58	9.2	VURDERING AV PENSJONSKASSE	77
7.2.1	Innledning	58	9.2.1	Tidsperspektiv ved opprettelse av pensjonskasse	77
7.2.2	Premieutjevningsselskap	58	9.2.2	Vurdering av risiko	78
7.2.3	Godkjennelse av forsikrings- selskapenes pensjonsprodukter	59	9.2.3	Administrasjons- og forvaltningskostnader	80
7.2.4	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	59	9.3	RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER	80
7.2.5	Selskapsform	60	9.3.1	Konsesjon	81
7.2.6	Statusmøter med DNB, KLP og Storebrand	60	9.3.2	Vedtekter	81
7.2.7	Finans Norge	60	9.3.3	Styre	81
7.3	PENSJONSKASSENE	60	9.3.4	Daglig leder	82
7.3.1	Innledning	60	9.3.5	Rapportering	82
7.3.2	Pensjonskasser	60	9.3.6	Kapitalkrav	82
7.3.3	Pensjonskasser i KS' sektor	60	9.3.7	Solvens	84
7.3.4	Interkommunale pensjonskasser	63	9.3.8	Ansvarshavende aktuar	84
7.3.5	Konsesjon og vedtekter	63	9.3.9	Revisor	84
7.3.6	Styret og daglig leder	63	9.3.10	Internkontroll	84
7.3.7	Revisor og ansvarshavende aktuar	64	9.3.11	Beregningsrente	84
7.3.8	Gjenforsikring	64	9.3.12	Premietariff	85
7.3.9	Pensjonskasseforeningen	64	9.3.13	Informasjon til medlemmene (aktive, oppsatte og pensjonister)	87
7.4	FORSIKRINGSMEGLERE/- RÅDGIVERE	64	9.3.14	Regnskapsføring av pensjonsforpliktelser	87
7.4.1	Lov om forsikringsformidling	64	9.4	DRIFT AV EN PENSJONSKASSE	87
7.4.2	God meglerkikk og meglers opplysningsplikt	65	9.4.1	Forsikringstekniske og administrative forhold	88
7.4.3	Forbud mot meglerprovisjon	65	9.4.2	Kapitalforvaltningsforhold	91
7.4.4	Anskaffelsesregelverket	67	9.5	FELLES KOMMUNAL PENSJONS- KASSE (INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE)	93
8	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN	68		ORD OG UTTRYKK	94
8.1	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN	69		DOMSREGISTER	99
8.1.1	Innledning	69			
8.1.2	Hovedpunkter i lovens kapittel 9	69			
8.1.3	Hovedpunkter i lovens kapittel 10	73			
8.1.4	Hovedpunkter i lovens kapittel 11	73			

A large, thin orange arc that curves from the top right towards the bottom left, passing behind the text.

1. INNLEDNING

INNLEDNING

- Pensjonskontoret ble i 2004 etablert som et felles kompetanse- og rådgivningsorgan for ivaretagelse av tariffpartene i kommunal sektor sine interesser i pensjonsspørsmål.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet flere avgjørelser på området for kommunal tjenstepensjon.
- Pensjonsveilederen 2014 kan brukes som en oppslagsbok for kommunal tjenstepensjon og tilhørende temaer, og er tilgjengelig på Pensjonskontorets hjemmesider:
www.pensjonskontoret.no

1.1 BAKGRUNN

Som følge av endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet ble markedssituasjonen for kommunal tjenstepensjonsforsikring endret.

Dette var noe av bakgrunnen for at partene ved hovedtariffoppgjøret 2004 besluttet å opprette sitt eget pensjonskontor, som et kompetanse- og rådgivningsorgan.

Markedet for kommunale tjenstepensjonsordninger er siden desember 2012 blitt endret ved at Storebrand Livsforsikring informerte om at selskapet ville avvikle sin portefølje innenfor dette området. I juni 2013 kom DNB Livsforsikring med tilsvarende bekjentgjøring.

Dette har medført at kommunen/fylkeskommunen/bedriften og virksomheten (heretter omtalt som "kommunen") i KS' tariffområde i dag har KLP som eneste leverandør av *forsikret løsning* innen kommunal tjenstepensjon. Alternativ til dette er å opprette en egen pensjonskasse – alene eller sammen med andre arbeidsgivere som interkommunal pensjonskasse.

1.1.1 PENSJONSKONTORET

Pensjonskontorets styre består av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området, representert ved KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

Pensjonskontorets rolle og oppgaver er nærmere redegjort for i senere kapittel.

Pensjonsveilederen forklarer blant annet den prosess som må følges ved skifte av pensjonsleverandør. Den gir en veiledning i gangen i en flyttesak, dvs. de formelle krav som må følges ved oppsigelse og flytting av pensjonsavtale.

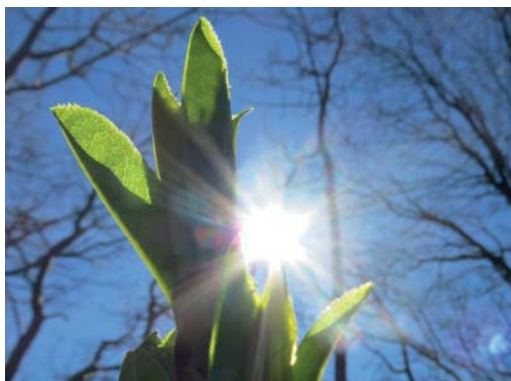
1.2 ANSKAFFELESREGLENE

1.2.1 KOMMUNAL TJENESTEPENSJON OG ANSKAFFELESREGLERKET

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i sak C-271/08. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbudreglene ved kjøp av tjenstepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenstepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

Saken er prinsipiell blant annet fordi den reiser spørsmål om grunnleggende rettigheter (tariffautonomi) og forholdet til det indre markedets regelverk.

Konklusjonen er at utøvelsen av retten til å forhandle og inngå tariffavtaler skal skje i overensstemmelse med de traktatfestede fire friheter og det domstolskapte proporsjonalitetsprinsippet. Overholdelse av anbudsdirektivene anses ikke uforenlig med tariffautonomi eller de sosiale formål som tariffavtalen skal ivareta.

Domstolens avgjørelse bekrefter dermed standpunkt inntatt i KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 9. juni 2005. KS-rundskrivet omhandler innkjøp av tjenstepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her konkluderes det med at innkjøpsreglene skal følges også i forhold til pensjon. De som ønsker å skifte leverandør av tjenstepensjoner må følge reglene for offentlige anskaffelser.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har også lagt til grunn at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for innkjøp av kommunal tjenstepensjon. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser vises til kapittel 5.

Dette innebærer at det som hovedregel må skje en utlysning av anbudskonkurranse slik at alle potensielle leverandører får

mulighet til å delta i konkurransen og at den påfølgende konkurransen gjennomføres i henhold til regelverkets krav. Når det finnes flere leverandører i et marked er det den fremgangsmåten som er skissert i punktene 5.5-5.11, oppdragsgiver må følge.

Markedet for kommunal tjenestepensjon finnes det for tiden ingen konkurranse. To av tre aktuelle leverandører har varslet at de ikke lenger ønsker å delta i dette markedet. Det er med andre ord kun en aktuell leverandør igjen på markedet. Dette får betydning for inngåelsen av nye avtaler om kommunal tjenestepensjon når det gjelder hvordan oppdragsgiver kan gå frem. Nærmere om dette i kapittel 5 punkt 5.12.

1.2.2 GENERELT OM ANSKAFFESES-REGELVERKET

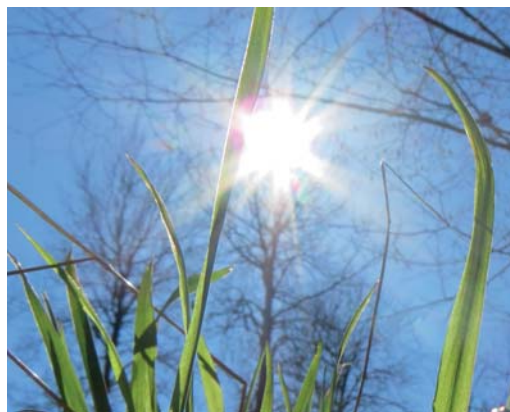
Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 1. juni 2001. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser. Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) trådte i kraft 1. januar 2007.

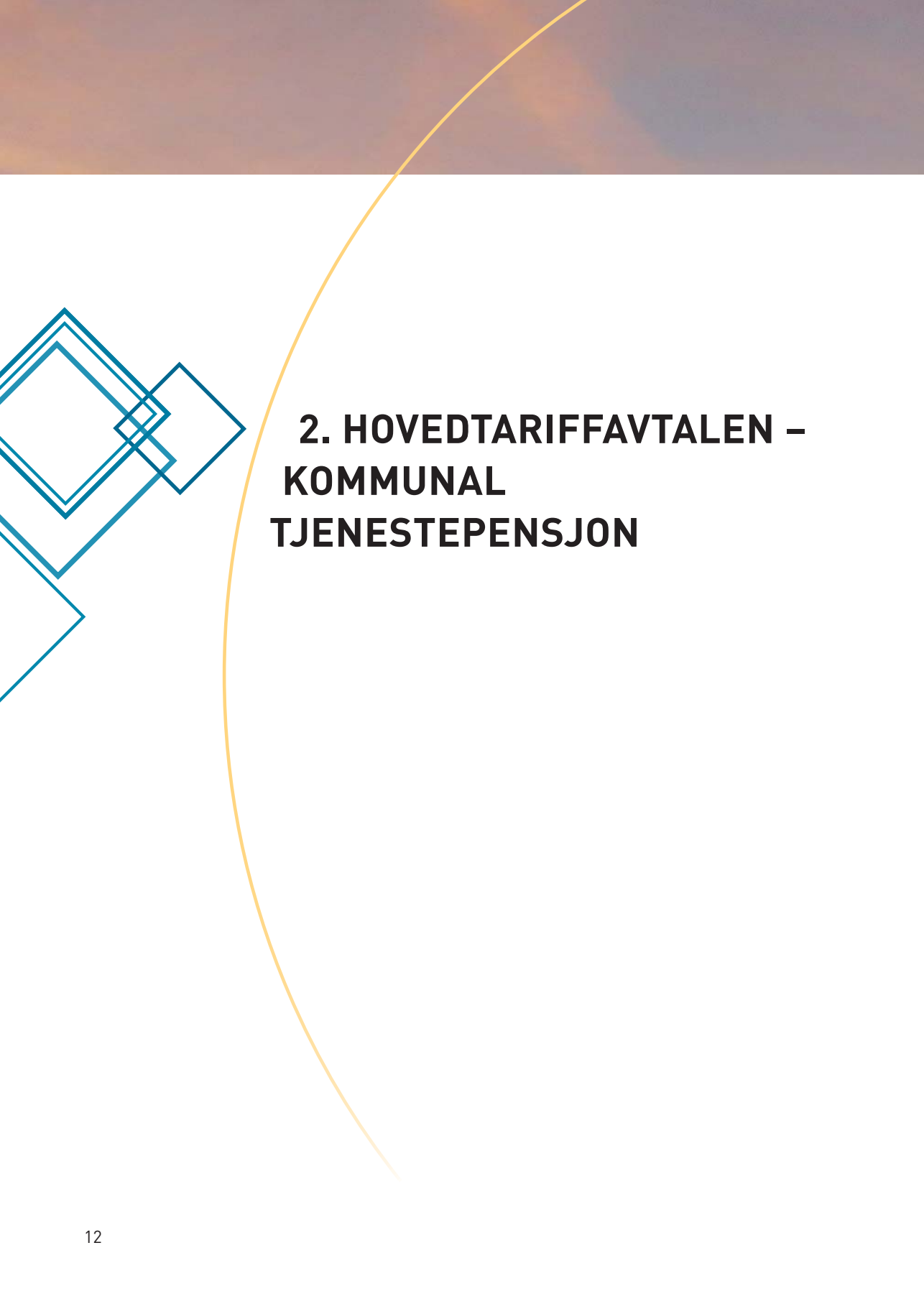
Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennom-siktighet og etterprøvnbarhet. Dessuten skal en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5 (2).

Lovens formål fremkommer i LOA § 1: *“Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptre med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte”.*

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil ha betydning ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i LOA og FOA.

2. HOVEDTARIFFAVTALEN – KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

HOVEDTARIFFAVTALEN – KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- Hovedtariffavtalen inneholder bestemmelser om opphør, oppsigelse og flytting av pensjonsavtaler. Dette gjelder også for kommuner med TPO-kontrakt i DNB og Storebrand.
- Kommunen har tre måneders frist for å si opp avtalen med sin pensjonsleverandør. Siste frist for oppsigelse er 30. september inneværende kalenderår.
- Endelig vedtak om flytting må skje innen 1. desember og fattes av kommunestyret /fylkesstyret/styret
- En kommune som skal ut på anbud med sin pensjonsavtale plikter etter HTA punkt 2.1.10 å drøfte dette med de tillitsvalgte. Gjelder også ved avvikling/flytting.

2.1 INNLEDNING

De tariffmessige bestemmelsene vedrørende kommunal tjenstepensjon følger av Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) kapittel 2 og dennes vedlegg 4 – “Vedtekter for avtalefestet pensjon” (AFP) samt vedlegg 5 – “Vedtekter for Tjenstepensjonsordning” (TPO).

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av pensjonsavtale følger av HTA punkt 2.1.10 og TPO-vedtektene § 14-1.

I 2013 ble det av Pensjonskontorets styre fattet særskilte vedtak om at Pensjonskontoret kan, i henhold til TPO-vedtektene § 16-1, avgis uttalelse i flyttesaker.

I forbindelse med fjorårets endrede markeds-situasjon uttalte Pensjonskontoret at det for 2013 ikke ville motsette seg at oppsigelser av avtale om leveranse av tjenstepensjon for TPO-kontrakter utenfor premieutjevningss-fellesskapet skjedde senere enn 30. september.

Videre ble det i særskilt vedtak i Pensjonskontorets styre 21.10.13 åpnet adgang for kommunen/fylkeskommunen/bedriften og virksomheten (heretter omtalt som “kommunen”) innenfor premieutjevningss-fellesskapet å flytte sin TPO-ordning pr. 1. april 2014 eller 1. juli 2014, mot HTAs hovedregel 1. januar. Krav om at vedtak om flytting skal skje av kommunestyret/fylkesstyret/styret innen 01.12.13 for flytting 2014 ble opprettholdt.

Det ble av styret presisert at flyttetids-punktene var unntaksvis for 2014, og

forutsatte at premiebelastning ble riktig mellom avgivende og mottagende selskap. Videre var det en forutsetning at opp-reservering for langt liv minst skjer forholdsmessig i henhold til Finanstilsynets regler fra avgivende selskap.

DNB, KLP og Storebrand rapporterer til Pensjonskontoret i etterkant av alle gjennomførte flytteprosesser i KS' sektor.

2.2 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommunen er i TPO-vedtektene § 14-1 gitt en *tre måneders frist* til opphør ved kalender-årets slutt for oppsigelse av avtalen med sin nåværende leverandør av kommunal tjeneste-pensjonsordning. Siste frist for å si opp avtalen i henhold til HTA blir altså 30. september inneværende kalenderår.

I forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 11 er det inntatt bestemmelser som gjelder flytting mellom pensjonsinnretninger.

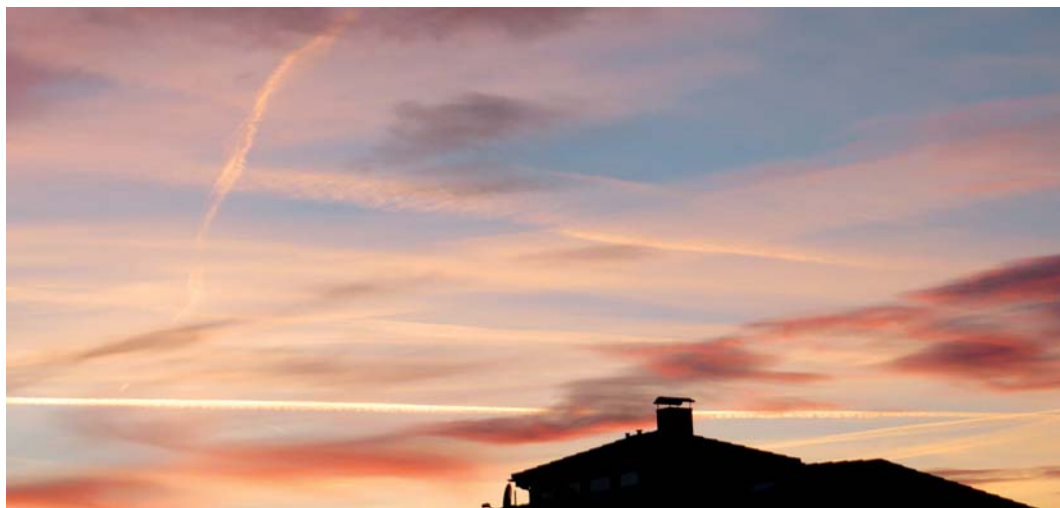
Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jf. forsvl. § 11-1 bokstav c.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan sendes elektronisk, jf. forsvl. § 11-5 (1). Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.3 VEDTAK OM FLYTTING

Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen *1. desember* det enkelte år, jf. TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a.

Det følger av HTA punkt 2.1.10 at det er kommunestyret/fylkestinget /styret selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er etter gjeldende hovedtariffavtale ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket.

Imidlertid er det en klar begrunnelsesplikt etter anskaffelsesreglene, jf. forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) § 22-3.

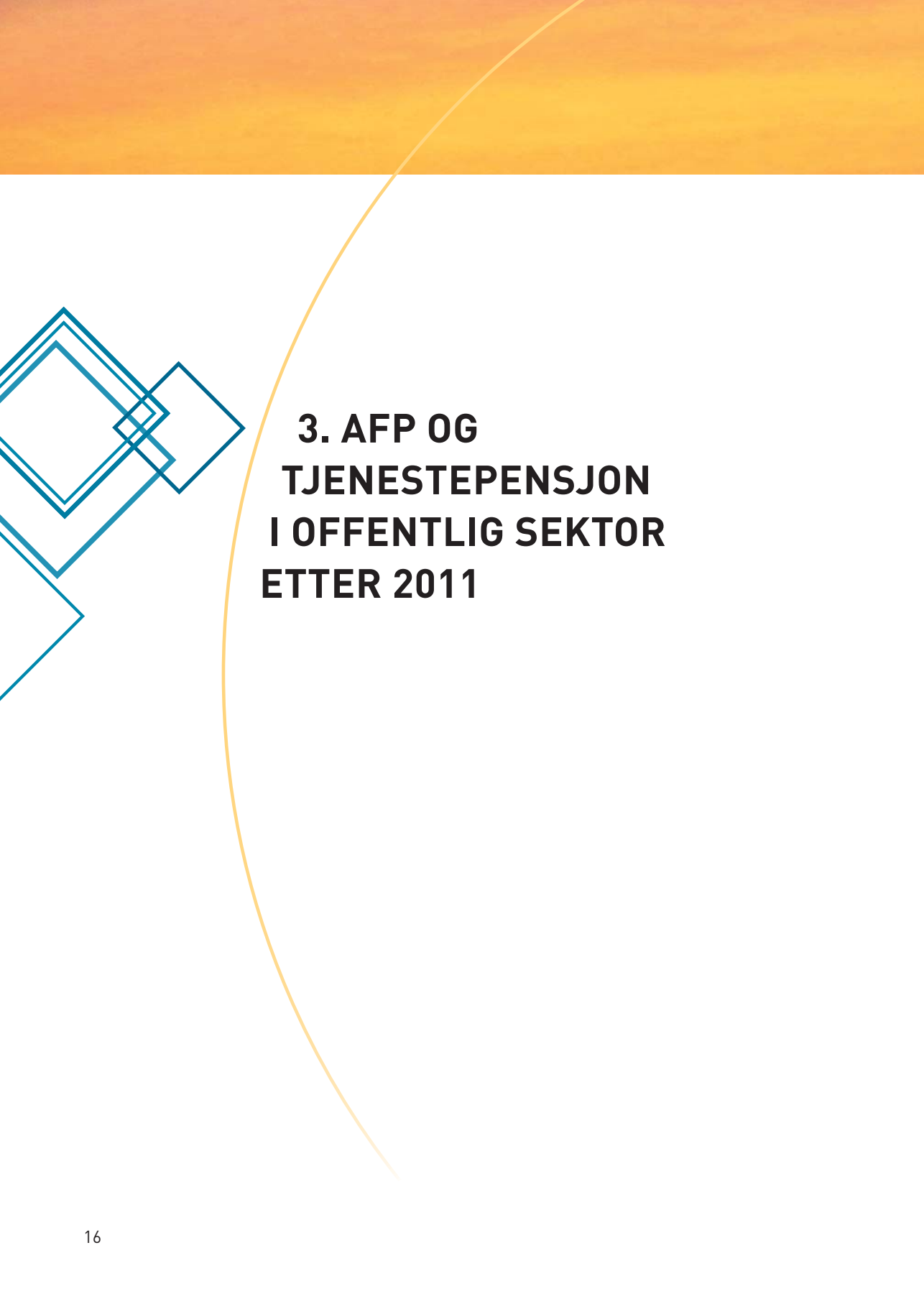
Den endelige beslutningen om evt. flytting kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon. De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan følgelig *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

2.4 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter HTA punkt 2.1.10, første avsnitt å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike

drøftinger skal gjennomføres "*tidligst mulig*", og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring, jf. HTA punkt 2.1.10 (2). Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting på planleggingsstadiet i anskaffelsesprosessen.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken frem til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.

3. AFP OG TJENESTEPENSJON I OFFENTLIG SEKTOR ETTER 2011

AFP OG TJENESTEPENSJON I OFFENTLIG SEKTOR ETTER 2011

- Tariffpartene i offentlig sektor inngikk 4. juni 2009 avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor.
- Daværende Arbeidsdepartementet fremmet i Prop. 107 L (2009-2010) et lovforslag om oppfølging av avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor. Forslaget ble vedtatt uten endringer av Stortinget, og endringene trådte i kraft samtidig med innføring av levealdersjustering, ny regulering og fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden fra 1. januar 2011.
- Tariffpartene innen KS-området har implementert lovforslagene fra Prop. 107 L i Hovedtariffavtalen (HTA) så langt det er nødvendig.
- De endrede reglene gjelder fullt ut for årskull til og med 1953-kullet.
- Kommunal tjenestepensjonsordning er tilpasset følgende prinsipper:
 - Levealdersjustering
 - Fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden
 - Individuell garanti
 - Ny regulering fra 2011
- AFP videreføres som egen tidligpensjonsordning 62–66 år som i dag. AFP skal ikke levealdersjusteres, men reguleres med lønnsveksten fratrasket 0,75 %.
- Grensen for hvor mye man kan tjene ved siden av AFP-pensjonen er videreført (15 000 kroner).

3.1 INNLEDNING

3.1.1 BAKGRUNN

I forbindelse med pensjonsreformen er det fra 2011 gjort omfattende endringer i folketrygdens alderspensjon. Det er innført en ny opptjeningsmodell for personer i yngre årskull, mulighet for fleksibelt uttak av pensjon fra 62 år, mulighet for å kunne kombinere alderspensjon med arbeidsinntekt uten at alderspensjonen avkortes, levealdersjustering av pensjoner og nye regler for regulering av pensjoner.

Offentlige tjenestepensjonsordninger og offentlig AFP ble gjennom lønnsoppgjøret i 2009 vedtatt endret for å tilpasses innføringen av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011. Det er innført levealdersjustering av offentlige tjenestepensjonsordninger og de er omfattet av de nye reglene for regulering av pensjon som gjelder i folketrygden.

Avtalen fremgår av tariffpartenes enighetsprotokoll av 4. juni 2009 – *"Avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor"* – i Riksmeklingsmannens møtebok av samme dato. Endringene i pensjonsreglene ble tatt inn

i hovedtariffavtalen (HTA) i KS-området i forbindelse med tariffoppgjøret i 2010, jf. Riksmeklingsmannens møtebok av 9. juni 2010¹.

I tillegg til endringene som har trådt i kraft i folketrygden, er det vedtatt å legge om folketrygdens uførepensjon til en ny uføretrygd fra 1. januar 2015. Stortinget har i denne forbindelse også vedtatt å legge om uførepensjonsordningene i de lovfestede offentlige tjenstepensjonsordningene fra samme dato. Tariffpartene innen KS-området har foreløpig ikke implementert tilsvarende endringer i uførepensjonsordningen i Hovedtariffavtalen (HTA).

3.2 ENDRINGER I ALDERSPENSJON FRA OFFENTLIG TJENSTEPENSJON

3.2.1 LEVEALDERSJUSTERING, FLEKSIBELT UTTAK OG INDIVIDUELL GARANTI

Levealdersjustering ble innført i folketrygdens alderspensjon og offentlige tjenstepensjonsordninger fra 1. januar 2011. I folketrygden er det i tillegg innført mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Det er ikke åpnet for fleksibelt uttak av offentlig tjenstepensjon, det vil si at slik pensjon fremdeles tidligst kan tas ut fra 67 år. Levealdersjustering og nøytralt uttak av alderspensjon skal for de første berørte årskullene gjennomføres ved å benytte såkalte forholdstall.

Reglene for samordning av offentlig tjenstepensjon med alderspensjon fra folketrygden er tilpasset de nye fleksible uttaksreglene i folketrygden. Hovedregelen er at samordningen skal skje som om alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig med tjenstepensjonen, det vil si at det ikke spiller noen rolle for samordningen når folketrygden faktisk ble tatt ut.

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres for endringer i befolkningens levealder.

Nøytralt uttak innebærer at størrelsen på årlig pensjon fra folketrygden avhenger av hvilken alder pensjonen tas ut fra. Årlig pensjon blir høyere jo senere den tas ut. Beregningen av alderspensjonen fra offentlig tjenstepensjon fra 67 år påvirkes imidlertid ikke av når fleksibel alderspensjon i folketrygden tas ut (for de som måtte velge denne løsningen i stedet for å ta ut AFP).

Det er innført en individuell garantiordning i offentlige tjenstepensjonsordninger for alle som er født i 1958 eller tidligere. Denne ordningen sikrer at personer som har full opptjeningstid får en samlet pensjon etter levealdersjustering fra tjenstepensjon og folketrygd som er minimum 66 % av pensjonsgrunnlaget, det vil si pensjonsnivået som er

¹ Riksmeklingsmannens møtebok er inntatt i sin helhet på slutten av Hovedtariffavtalen 2010.

definert i tjenestepensjonsordningen. Dersom summen av tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn det garanterte beløpet på 66 % av pensjonsgrunnlaget, skal tjenestepensjonsordningen gi et garanti-tillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 %. Personer som ikke har full opptjening, har en forholdsmessig garanti. For eksempel har en person med 25 års opptjening en garanti på 25/30 av 66 %, dvs. en garanti som sikrer en samlet pensjon på minst 55 % av pensjonsgrunnlaget.

Den **individuelle garantien** sikrer at medlemmer av offentlige tjenestepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenestepensjon og folketrygden på minst 66 % av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

3.2.2 REGULERING AV PENSJON OG PENSJONSGRUNNLAG

Alderspensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger og offentlig AFP under utbetaling skal fra 2011 reguleres i takt med utviklingen i den alminnelige lønnsveksten i samfunnet (tilsvarende veksten i folketrygdens grunnbeløp [G]), og deretter fratrekkes 0,75 prosent. Dette gjelder også personer som tar ut alderspensjon etter særaldersgrense.

Pensjonsgrunnlaget for personer som har fratrådt med rett til oppsatt pensjon skal reguleres i takt med lønnsveksten frem til uttakstidspunktet.

Pensjonsgrunnlaget for pensjonister med alderspensjon etter særaldersgrense eller AFP skal omregnes ved 67 år ved at pensjonsgrunnlaget oppreguleres med lønnsveksten fra fratreddesalderen til 67 år. Ved 67 år beregnes alderspensjonen på nytt, levealdersjusteres og samordnes med alderspensjon fra folketrygden. Pensjonsgrunnlaget skal oppreguleres på tilsvarende måte ved 65 år for medlemmer som har tatt ut AFP før 65 år, og som fra 65 år skal ha AFP beregnet som tjenestepensjon.

Uførepensjoner og etterlattepensjoner under utbetaling skal for øvrig reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst frem til 67 år og deretter reguleres som alderspensjon under utbetaling.

3.2.3 AVGRENSNING – ÅRSKULLENE TIL OG MED 1953-KULLET

De endrede reglene gjelder fullt ut for årskull til og med 1953-kullet. Disse årskullene får folketrygdens alderspensjon i sin helhet opptjent og beregnet etter reglene for gammel alderspensjon, men det ble innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering fra 2011 for dem.

Årskullene fra og med 1954-kullet vil få folketrygdens alderspensjon beregnet helt eller delvis etter reglene for ny alderspensjon. Det er foreløpig ikke vedtatt nye samordningsregler som definerer hvordan samordningen av offentlig tjenestepensjon og ny alderspensjon skal foretas. I Prop. 107 L (2009-2010) heter det følgende om dette:

”Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1958-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden og av den individuelle garantien fra tariffoppgjøret 2009. Årskullene fra og med 1959-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden, men ikke av den individuelle garantien.

Departementet vil komme tilbake med forslag om tilpasning i reglene for tjenstepensjon og samordning for årskullene fra og med 1954-kullet”.

3.2.4 TILPASNING AV HOVEDTARIFF-AVTALEN INNEN KS’ SEKTOR TIL NY FOLKETRYGD

Som en tilpasning til ny folketrygd er følgende gjort med kommunale tjenstepensjonsordninger:

- Det er innført levealdersjustering
- Samordningsreglene er tilpasset fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden
- Det er innført en individuell garantiordning for årskull til og med 1958-kullet
- Det er innført nye regler for regulering av pensjon

Prinsippet om levealdersjustering er nedfelt i HTA kapittel 2, punkt 2.1.3. Prinsippet om individuell garanti er nedfelt i HTA kapittel 2, punkt 2.1.4. De endrede regler for regulering av alderspensjon er nedfelt i HTA kapittel 2, punkt 2.1.6.

I det følgende illustreres prinsippene levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti gjennom fire beregningseksempler hentet fra Prop. 107 L (2009-2010).

3.2.5 EKSEMPEL PÅ LEVEALDERS-JUSTERING AV OFFENTLIG TJENSTEPENSJON

Når tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig, skal tjenstepensjon og samordningsfradrag først beregnes etter dagens regler, og deretter levealdersjusteres. Levealdersjusteringen av offentlig tjenstepensjon gjennomføres da ved at både brutto tjenstepensjon og samordningsfradragene divideres med forholdstallet i folketrygden som gjelder for den enkelte på uttakstidspunktet.

Eksempel 1, se neste side, viser en person født i 1953 som tar ut alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. Forholdstallet 1,054 benyttes i levealdersjusteringen av brutto tjenstepensjon og samordningsfradragene. Folketrygdens alderspensjon tas her ut samtidig med tjenstepensjonen, slik at forholdstall 1,054 også skal benyttes ved levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres som illustrert i *Eksempel 1*. Eksemplet viser at levealdersjusteringen reduserer samlet pensjon med 14 474 kroner. Om lag en fjerdedel av denne reduksjonen (3 403 kroner) skyldes levealdersjusteringen av offentlig tjenstepensjon. Resten av reduksjonen (11 071 kroner) skyldes at alderspensjonen fra folketrygden har blitt levealdersjustert. Samlet pensjon etter levealdersjustering utgjør 67,7 % av pensjonsgrunnlaget. Dersom inntekten hadde vært høyere eller lavere, ville de beløpsmessige utslagene blitt henholdsvis høyere eller lavere.

Eksempel 1: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	72 006	72 006/1,054	68 317
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,054	136 702
= Samlet pensjon	282 515		268 041
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		67,7

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.6 EKSEMPEL PÅ UTTAK AV ALDERS-PENSJON FRA FOLKETRYGDEN FØR 67 ÅR

Eksempel 2 viser levealdersjusteringen av alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon ved 67 år når folketrygdens alderspensjon er tatt ut ved 62 år. Det tas utgangspunkt i samme beregningsgrunnlag som i *Eksempel 1*.

Ved uttak av folketrygdens alderspensjon divideres denne alderspensjonen med forholdstallet som gjelder ved 62 år. Forholdstallet ved 62 år er anslått til 1,340 for personer født i 1953. Når vedkommende fyller 67 år og tar ut offentlig tjenestepensjon, skal denne pensjonen samordnes med folketrygdens alderspensjon. Pensjon og samordningsfradrag skal da levealdersjusteres. Ved levealdersjustering av tjenestepensjon og samordningsfradrag skal forholdstallet ved 67 år (1,054) benyttes.

Eksempel 2 illustrerer at pensjonen fra offentlig tjenestepensjonsordning ikke påvirkes av at folketrygdens alderspensjon er tatt ut før tjenestepensjonen tas ut. Tjenestepensjon etter samordning er 63 022 kroner, som er samme beløp som i *Eksempel 1*, der folketrygdens alderspensjon ble tatt ut samtidig med tjenestepensjonen.

Samlet pensjon er likevel vesentlig lavere i *Eksempel 2* enn i *Eksempel 1*. Dette skyldes at folketrygdens alderspensjon er lavere fordi den er tatt ut ved 62 år, og dermed er dividert på et høyere forholdstall.

Eksempel 2: Levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon. Uttak av alderspensjon fra folke-trygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenstepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenstepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	72 006	72 006/1,340	53 736
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,340	107 525
= Samlet pensjon	282 515		224 283
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		56,6

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.7 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON VED UTTAK AV ALDERSPENSJON ETTER 67 ÅR

Også ved uttak av pensjon etter 67 år skal samordning og levealdersjustering ha som utgangspunkt at folketrygd og tjenstepensjon er tatt ut samtidig. Dersom pensjonsuttaket utsettes, vil forholdstallet pensjonene skal deles på bli lavere enn ved 67 år. Det er imidlertid lagt inn en begrensning med hensyn til hvor lavt forholdstallet kan bli for levealdersjustering av tjenstepensjonen. Dersom forholdstallet ved uttaksalderen er lavere enn 1,000, skal forholdstall 1,000 likevel benyttes i levealdersjusteringen av tjenstepensjonen. Forholdstallene som benyttes for levealdersjustering av folketrygden i samordningsberegningen skal imidlertid ikke begrenses til 1,000. Fradragene skal dermed alltid divideres med forholdstallet i folketrygden, også om dette er lavere enn 1,000.

Eksempel 3 viser hvordan pensjonen beregnes dersom eksempelpersonen i *Eksempel 1* velger å utsette uttaket av pensjon til fylte 68 år. Eksempelen viser at siden forholdstallet som benyttes ved levealdersjusteringen av offentlig tjenstepensjon ikke skal være lavere enn 1,000, vil brutto tjenstepensjon bli dividert med 1,000, mens samordningsfradrag og folketrygdens alderspensjon vil bli dividert med det faktiske forholdstallet i folketrygden for dette årskullet ved 68 år, 0,997.

Hadde vedkommende ventet enda lenger med å ta ut pensjon, ville forholdstallet for levealdersjustering av tjenstepensjonen blitt liggende fast på 1,000, mens forholdstallet for samordningsfradrag og folketrygdens alderspensjon ville blitt stadig lavere. Dermed ville samordningsfradragene blitt stadig høyere, slik at netto (utbetalt) offentlig tjenstepensjon ville blitt stadig lavere. Den samlede pensjonen fra tjenstepensjonsordningen og folketrygden ville imidlertid ikke blitt endret.

Eksempel 3: Pensjonsberegning ved uttak av tjenstepensjon ved 67 og 68 år. 1953-kullet

	Uttak ved 67 år		Uttak ved 68 år	
	Levealders-justering	Pensjon etter levealders-justering	Levealders-justering	Pensjon etter levealders-justering
Brutto tjenstepensjon	261 382/1,054	247 991	261 382/1,000	261 382
- Samordningsfradrag	194 957/1,054	194 969	194 957/0,997	195 544
= Netto tjenstepensjon		63 022		65 838
+ Grunnpensjon fra folketrygden	61 205/1,054	68 317	61 205/0,997	72 223
+ Tilleggs pensjon fra folketrygden	144 084/1,054	136 702	144 084/0,997	144 518
= Samlet pensjon		268 041		282 578
Kompensasjonsgrad (%)		67,7		71,4

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.8 EKSEMPEL PÅ INDIVIDUELL GARANTI

Den individuelle garantiordningen sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering ikke blir lavere enn 66 % av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningsstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenstepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn 66 % av pensjonsgrunnlaget, skal tjenstepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 %.

Den individuelle garantien kom ikke til anvendelse i *Eksempel 1* og *Eksempel 2*. At samlet pensjon ble høyere enn pensjonsnivået som er garantert i pensjonsordningen (66 %) etter levealdersjusteringen, skyldes at deler av folketrygdens ytelser er unntatt fra samordning (samordningsfordeler).

I *Eksempel 1* utgjorde samordningsfordelene 21 133 kroner (før levealdersjustering), eller 5,3 % av pensjonsgrunnlaget, slik at samlet pensjon før levealdersjustering var 71,3 %.

Dersom det legges til grunn at vedkommende er gift i stedet for enslig, reduseres samordningsfordelene fordi grunnpensjonen fra folketrygden i eksempelet reduseres fra kr. 72 006 (Gjennomsnittlig G i 2009) til kr. 61 205 (0,85 G) uten at samordningsfradraget endres. Pensjonen beregnes da som illustrert i *Eksempel 4*. Samlet pensjon etter levealdersjusteringen blir nå 257 793 kroner, det vil si en kompensasjonsgrad på 65,1 %. Dermed blir samlet pensjon 3 589 kroner lavere enn pensjonsnivået vedkommende er sikret gjennom den individuelle garantien. Den offentlige tjenstepensjonsordningen må dermed utbetale et garantitillegg på 3 589 kroner i tillegg til ordinær tjenstepensjon.

Eksempel 4: *Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Gift. 1953-kullet.*

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	61 205	61 205/1,054	58 069
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,054	136 702
= Samlet pensjon	271 714		257 793
Kompensasjonsgrad (%)	68,6		65,1
+ Garantitillegg			3 589
= Samlet pensjon			261 382
Kompensasjonsgrad (%)			66,0

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.3 AVTALEFESTET PENSJON (AFP) – OFFENTLIG SEKTOR

Regelverket for avtalefestet pensjon (AFP) i offentlig sektor er i henhold til avtalen i lønnsoppgjøret i 2009 ikke endret, med unntak av reglene for regulering. Også offentlig AFP reguleres fra 2011 etter de nye reguleringsreglene i folketrygden.

Offentlig AFP er en tidsbegrenset ytelser fra 62 til 67 år. Det er et vilkår for å få AFP at en står i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fyller visse individuelle vilkår om forutgående opptjening mv. Stillingen kan fratres helt eller delvis.

Fra 62 til 65 år beregnes AFP i offentlig sektor som en alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gamle regler, dvs. med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller sært tillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på kr 20 400.

Fra 65 år beregnes AFP i utgangspunktet som en tjenestepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP gir en høyere ytelser, har imidlertid pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år. AFP er en ytelser som er samordningspliktig mot folketrygden (med unntak av AFP-tillegget).

Personer i offentlig sektor kan ikke kombinere uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år med uttak av folketrygd- eller tjenestepensjonsberegnet AFP.

Personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes.

Tilsvarende kan personer som har tatt ut AFP helt eller delvis velge å ta ut folketrygdens alderspensjon i stedet, men da må AFP stoppes.

AFP i offentlig sektor ikke skal levealdersjusteres.

3.4 NY UFØREPENSJONSORDNING FRA 2015

3.4.1 NY UFØRETRYGD I FOLKETRYGDEN

Det er vedtatt en ny uføretrygd fra folketrygden tilpasset pensjonsreformen fra 1. januar 2015. Den nye uføretrygden skal beregnes som 66 prosent av inntekten i de tre beste av de fem siste årene før uførheten oppsto. Kun inntekt opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) skal medregnes.

Den nye uføretrygden skal gjelde fullt ut for nye uføretilfeller fra 2015. Personer som allerede mottar uførepensjon fra folketrygden per 1. januar 2015 skal overføres til det nye regelverket på en slik måte at den enkelte får om lag samme uføreytelse etter skatt som tidligere.

Med ny uføretrygd følger også nye regler for avkortning av uførepensjon mot arbeidsinntekt. Med disse reglene, som også trer i kraft fra 2015, kan uføre har arbeidsinntekt fra dag én etter at de har fått innvilget uføretrygd. Trygden reduseres forholdsmessig dersom arbeidsinntekten overstiger 0,4 G. Den fastsatte uføregraden skal imidlertid ikke endres selv om den uføre har arbeidsinntekt som fører til avkortning av uføretrygden.

3.4.2 NY UFØREPENSJON I LOVFESTEDE OFFENTLIGE TJENESTEPENSJONSORDNINGER

Stortinget vedtok i februar 2014 ny uførepensjonsordning i de lovfestede offentlige tjenestepensjonsordningene som er tilpasset den nye uføretrygden i folketrygden². Lovforslaget omfatter foruten Statens pensjonskasse, pensjonsordningen for apotekvirksomhet mv., pensjonsordningen for sykepleiere og pensjonsordning for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer.

Det nye regelverket vil tre i kraft samtidig med ny uføretrygd i folketrygden fra 1. januar 2015.

Stortingets vedtak innebærer at dagens bruttoordning skal erstattes av en ordning der uføreytelsen beregnes uavhengig av, og som et direkte tillegg til, ytelsen fra folketrygden (nettoppensjonsordning). Pensjonen skal utgjøre 3 prosent av pensjonsgrunnlag opp til 6 G og 69 prosent av pensjonsgrunnlag

² Prop. 202 L (2012-2013) Endringer i lov om Statens pensjonskasse og enkelte andre lover (ny uførepensjonsordning)

mellom 6 og 12 G. I tillegg skal det gis et kronetillegg på 0,25 G, som likevel ikke skal kunne utgjøre mer enn 6 % av pensjonsgrunnlaget. Pensjonsgrunnlaget skal fremdeles være lik sluttlønn. Det er også vedtatt endringer i barnetillegg til uførepensjon

I tillegg til endringene i hvordan ytelsen skal beregnes, er det vedtatt å innføre et krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uføreytelse. I dagens ordninger er det ingen nedre grense for hvor stor uføregraden må være for at et medlem skal ha rett på uførepensjon.

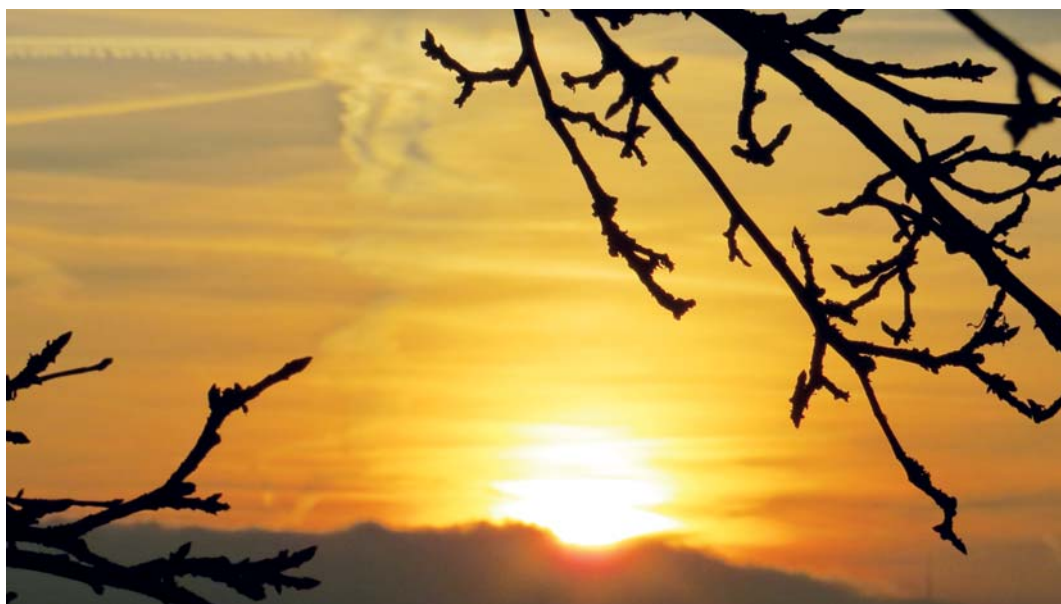
Videre skal overgangen fra uførepensjon til alderspensjon fra 2015 skje ved 67 år for de som har aldersgrense 70 år. Samtidig skal alderspensjonsopptjeningen stoppe ved 67 år. I dagens ordninger skjer overgangen

til alderspensjon først ved 70 år, og det gis opptjening av alderspensjon til 70 år.

Også regelverket for kombinasjon av uførepensjon og arbeidsinntekt blir endret fra 2015. Regelverket blir det samme som for ny uføretrygd i folketrygden, jf. nærmere omtale over.

3.4.3 KONSEKVENSER FOR UFØRE PENSJONSORDNINGEN I HOVEDTARIFFAVTALEN (HTA)

Tariffpartene innen KS-området har ikke implementert endringer i uførepensjonsordningen i Hovedtariffavtalen (HTA) tilsvarende de som er vedtatt for de lovfestede offentlige tjenstepensjonsordningene. I det kommende hovedoppgjøret 2014 vil tariffpartene trolig ta stilling til endringer i uførepensjonsordningen for kommunal sektor.

4. VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

VURDERING AV PENSJONS- FORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

- Kommunen/fylkeskommunen/bedriften/virksomheten (heretter omtalt som "kommunen") plikter å opptre forretningsmessig. Dette innebærer at man jevnlig – enten selv eller ved hjelp av rådgivere – undersøker markedsbetingelsene mht. administrasjonskostnader, kapitalavkastning, service etc
- Anbudsprosesser er tidkrevende, og kommunen bør derfor beregne god tid.
- Det er kommunestyret som skal fatte endelig vedtak om valg av tjenestepensjonsleverandør.
- Områder kommunen bør gjøre seg kjent med er: oversikt over alle prosesser og flyttekostnader, informasjon som skal gis ansatte og pensjonister og håndtering av oppspart kapital.

4.1 INNLEDNING

I kapittel 5 beskrives hovedelementene i anskaffelsesprosessen når det finnes konkurranse i markedet. I punkt 5.12 redegjøres det for den rådende markeds-situasjonen på markedet for kommunal tjenestepensjon og hvordan oppdragsgiver skal håndtere dette.

4.2 ANSKAFFELSESGRENE

4.2.1 KOMMUNAL TJENESTEPENSJON OG ANSKAFFELSESGRELVERKET

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i sak C-271/08. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver, fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbuksreglene ved kjøp av tjenestepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

Saken er prinsipiell blant annet fordi den reiser spørsmål om grunnleggende rettigheter (tariffautonomi) og forholdet til det indre markeds regelverk.

Konklusjonen er at utøvelsen av retten til å forhandle og inngå tariffavtaler skal skje i overensstemmelse med de traktatfestede fire friheter og det domstolskapte proporsjonalitetsprinsippet. Overholdelse av anbuksdirektivene anses ikke uforenlig med tariffautonomi eller de sosiale formål som tariffavtalen skal ivareta.

Domstolens avgjørelse bekrefter dermed standpunkt inntatt i KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 9. juni 2005. KS-rundskrivet omhandler innkjøp av tjenestepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her konkluderes det med at innkjøpsreglene skal følges også i forhold til pensjon. De som ønsker å skifte leverandør av tjenestepensjoner må følge reglene for offentlige anskaffelser. Dette innebærer at det som hovedregel må skje en utlysning av anbuds-konkurranse.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har også lagt til grunn at anskaffelses-regelverket kommer til anvendelse for innkjøp av kommunal tjenestepensjon. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser vises til kapittel 5.

4.2.2 GENERELT OM ANSKAFFELSES-REGELVERKET

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 1. juni 2001. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser. Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) trådte i kraft 1. januar 2007.

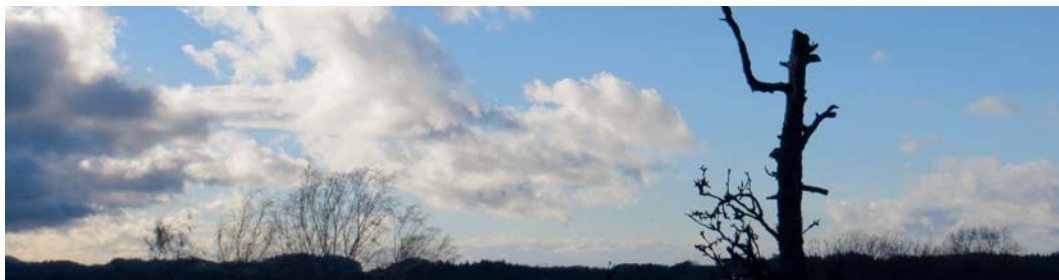
Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennom-siktighet og etterprøvbarehet. Dessuten skal en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5 (2).

Lovens formål fremkommer i LOA § 1:

”Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptre med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte”.

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil ha betydning ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i LOA og FOA.

4.3 ANBEFALINGER NÅ KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

Gjennomføring av en anbudsprosess kan være tidkrevende. Det anbefales derfor at man er tidlig ute og bruker god tid når man skal vurdere sitt pensjonsforhold, og som senere kan munne ut i en anbudsutlysning.

Formannskapet/rådmannen får da bedre tid til å vurdere innkomne tilbud før innstillingen sendes til kommunestyret/fylkestinget/styret (heretter omtalt som "kommunestyret"). God tid gir bedre mulighet til å rette opp eventuelle feil før endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret (senest 1. desember).

Det minnes i den anledning om at fristen for fristillelse fra nåværende pensjonsinnretning er 30. september inneværende år.

I det følgende vil det redegjøres for en del momenter som er særlig viktig å være seg bevisst når man skal vurdere pensjonsforholdene i sin kommune/virksomhet.

- Vurdere etablering av pensjonsutvalg (dvs. en arbeidsgruppe)
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av forsikringsrådgiver/-megler
- Flytting – viktige momenter

4.4 NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg til å jobbe med pensjonsforholdene i kommunen. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år før man evt. har planer om legge pensjonsleveransen ut på anbud. Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.

4.5 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

I Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) punkt 2.1.10, femte ledd står det at det er kommunestyret som skal fatte "*endelig avgjørelse*" i forhold til flytting av en pensjonsavtale.

Selv om det ikke er et krav etter Hovedtariffavtalen, er det en fordel om kommunestyret også fatter beslutning om følgende i forbindelse med en anbudsprosess:

- Vedtak om å gå på anbud
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Det er viktig at kommunestyret ikke fraviker beslutningen om tildelingskriterier og vekting når det skal fattes endelig vedtak om flytting, men fastholder og bygger sitt vedtak på dette utgangspunkt. Slik reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og/eller at konklusjonen mangler tilstrekkelig saklig begrunnelse, jf. FOA §§ 22-2, 22-3 og 20-16.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget inn for Klagenemnda for Offentlige Anskaffelser (KOFA) høsten 2006 – Sak 2006/161 og Sak 2006/159.

Også i sak 2009/20 fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at vedtaket var i strid med kravene til etterprøvbarhet og gjennomsiktighet, jf. LOA § 5. Dette fordi innklagede tildelte kontrakt til den som etter det dokumenterte hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var redegjort for valget.

Forut for kunngjøring må kommunestyrets arbeid med konkurransegrunnlaget skje for lukkede dører, og alle involverte har taushetsplikt. Dette for å sikre at ingen leverandører får informasjon fra konkurransegrunnlaget før dette legges ut på DOFFIN. Dette gjelder også når kommunestyret drøfter fastsettelse av tildelingskriterier og vekting.

4.5.1 KOMMUNESTYRET MÅ FATTE BESLUTNING OM VALG AV LEVERANDØR

Det følger av HTA punkt 2.1.10 femte ledd at det er kommunestyret/fylkestinget/styret selv som må fatte den endelige beslutning om flytting. Denne myndighet kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon. Det minnes i den anledning om arbeidsgivers plikt til å drøfte skifte av pensjonsinnretning med tillitsvalgte *tidligst mulig*, og senest *før oppsigelse* av avtalen med pensjonsinnretningen, jf. HTA punkt 2.1.10 første og siste ledd. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting før tildelingskriteriene og innbyrdes vekting av kriteriene vedtas.

De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet kan ikke gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

4.6 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av Pensjonskontorets oppgaver er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret kan bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, vil det ikke være anledning til å opptre som rådgiver i en anbudsprosess.

4.7 BRUK AV FORSIKRINGSRÅDGIVER/-MEGLERE

De siste års anbudsprosesser har vist at de fleste kommuner benytter rådgiver når pensjonsleveransen skal legges ut på anbud. Spørsmål om bruk av ekstern rådgiver vil være et naturlig tema for kommunen å ta stilling til. Anskaffelse av forsikringsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene.

4.8 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

- **Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader**

Det bør innhentes oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør klart

fremgå hvilke oppgaver og hvilket ansvar henholdsvis det fraflyttede og tilflyttede livsselskap har, i tillegg til kommunen selv. Pensjonsinnretningene bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

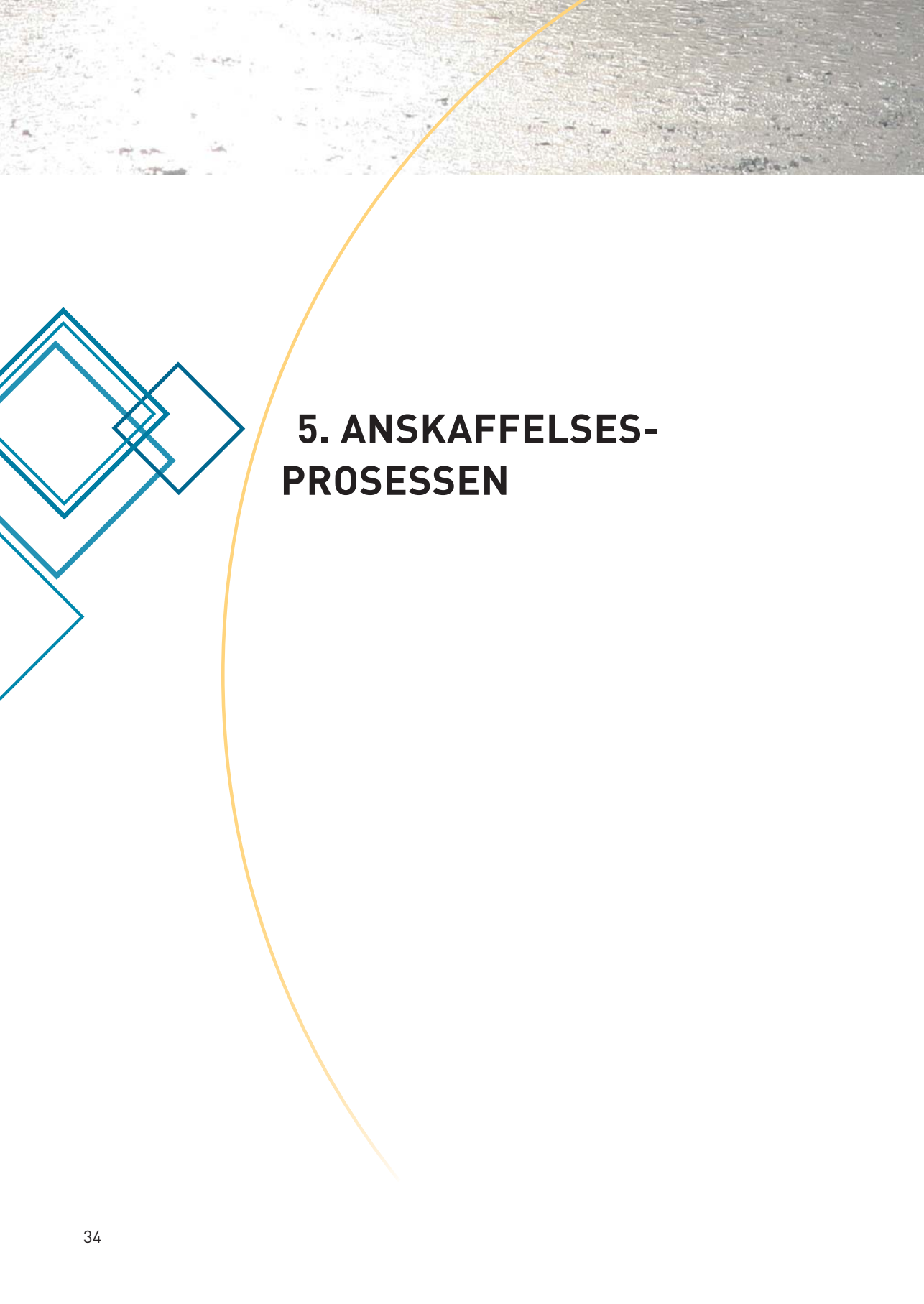
- **Informasjon til ansatte og pensjonister**

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Man bør se på tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

- **Håndtering av oppspart kapital**

Eksisterende og/eller potensielle pensjonsinnretninger bør kunne redegjøre for henholdsvis lovpålagt og valgfri behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.

5. ANSKAFFESES- PROSESSEN

ANSKAFFELSESPROSESSEN

- Krav om likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet er grunnleggende i regelverket for offentlige anskaffelser.
- Anskaffelser skal så langt mulig være basert på konkurranse.
- EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom som bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.
- Klagemnemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet flere avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon.
- For veileder til anskaffelsesregelverket, se http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/dok/veiledninger_brosjyrer/2013/veileder-offentlige-anskaffelser.html?id=437022
- Oppdragsgiver skal føre protokoll fra konkurransen. Protokollen kan lastes ned fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/tema/konkurransepolitikk/offentlige-anskaffelser/offentlige-anskaffelser-regelverk-og-skj/offentlige-anskaffelser-skjemaer.html?regj_oss=1&id=417580

5.1 INNLEDNING

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 1. juli 2001. Tilhørende forskrift om offentlige anskaffelser (FOA), trådte i kraft 1. januar 2007.

Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er gjennom EØS-avtalen forpliktet til å følge dette regelverket.

Dette kapitlet beskriver hovedelementene i anskaffelsesprosessen når det finnes konkurranse i markedet. Søkelyset rettes på innkjøp av pensjon og vektlegger de forhold som gjelder på dette spesielle område.

Pensjonskontoret minner om at det for kontrakter kunngjort etter 1. juli 2012 er innført nye bestemmelser om karens og suspensjon av oppdragsgivers adgang til å inngå kontrakter, med tilhørende sanksjoner ved brudd på regelverket.

Anskaffelsesprosessen er valgt beskrevet gjennom følgende faser:

1) Planlegging, 2) Beslutning om anbudsprosess, 3) Utarbeidelse av konkurransegrunnlag, 4) Kunngjøring, 5) Vurdering av kvalifikasjonskrav, 6) Evaluering av tilbud og valg av leverandør, 7) Kontraktsinngåelse.

Kapitlet har således en trinnvis oppbygging og beskriver de ulike fasene i anskaffelsesprosessen nærmere.

I punkt 5.12 redegjøres det for den rådende markedssituasjonen på markedet for offentlig pensjonstjenester og hvordan oppdragsgivere

skal håndtere dette. Avsnittet er basert på de vurderinger KS Advokatene har gjort hhv den 1.7.2013 og 11.2.2014. Disse vurderingene er å finne på Pensjonskontorets hjemmeside.

5.2 AVGJØRELSE I EU-DOMSTOLEN

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i sak C-271/08. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi kommunene ikke hadde fulgt anbudsreglene ved kjøp av tjenstepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenstepensjon skal følge regelverket for offentlige anskaffelser.

5.3 AVGJØRELSE I KOFA

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har gitt følgende veiledende avgjørelser på området for kommunal tjenstepensjon: 2006/159, 2006/161, 2009/10, 2009/19, 2009/20, 2009/44, 2010/129, 2011/331 og 2011/231.

I de to førstnevnte sakene slo KOFA eksplisitt fast at lov og forskrift om offentlige anskaffelser må følges ved innkjøp av tjenstepensjon.

KOFAs avgjørelser er tilgjengelig på www.kofa.no.

5.4 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

Formålet med anskaffelsesregelverket fremkommer i lov om offentlige anskaffelser (LOA) § 1 som lyder:

“Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptre med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte”.

Krav om likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet er grunnleggende i regelverket for offentlige anskaffelser, jf. LOA § 5. Anskaffelser skal så langt mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5 (2).

5.4.1 KRAVET TIL LIKEBEHANDLING

Kravet til likebehandling er det viktigste grunnprinsippet.

Et av formålene med regelverket er å sikre konkurranse ved å fastsette forutberegnelige vilkår og dermed sikre likebehandling av leverandørene. Oppdragsgiver er forpliktet til å sikre at leverandørene likebehandles gjennom hele anskaffelsesprosessen, det vil si både ved kontakt med leverandørene, utforming av spesifikasjoner, valg av tilbudsform, kvalifisering av leverandører og tildeling av oppdraget.

I KOFA-sak 2006/161 fant KOFA at kravet til likebehandling var brutt ved at kun en av leverandørene var gitt anledning til å ha møter med innklagede. Her var også kravet til etterprøvbarhet brutt ved at det ikke var skrevet møtereferat.

5.4.2 KRAVET TIL FORUTBEREGNELIGHET

Kravet til forutberegnelighet, jf. LOA § 5 (3), innebærer at leverandørene før de inngir tilbudene skal vite hvilke regler som gjelder for konkurransen, hvilke krav som stilles til dem for å delta i konkurransen, hvilke krav som stilles til det som skal leveres og hvilke elementer som vil bli vektlagt når oppdragsgiver skal velge vinneren av konkurransen.

Ved at leverandørene vet hvilke regler som skal følges, kan de også kontrollere hvorvidt reglene blir fulgt.

I KOFA-sak 2009/44 var et av tildelingskriteriene *"Tilleggsytelser, ... og lignende"*.

KOFA fant at tildelingskriteriet ikke tilstrekkelig presist anga hva som skulle vektlegges.

KOFA fant dermed at FOA § 22-2 (2) var brutt. I tillegg fant KOFA at klarhetskravet og kravet til forutberegnelighet i lovens § 5 var brutt ved å benytte tildelingskriteriet *"Tilleggsytelser, ... og lignende"* ved anskaffelse av kommunal tjenestepensjon. (Se også 5.11.2).

I KOFA-sakene 2009/10 og 2009/19 var blant annet HMS oppført som tildelingskriterium. KOFA fant i begge sakene at HMS som tildelingskriterium ved kjøp av kommunal tjenestepensjon ikke hadde tilstrekkelig tilknytning til kontraktens gjenstand slik det var fremsatt i konkurransegrunnlaget.

FOA § 22-2 (2) var således brutt ved å benytte HMS som tildelingskriterium på en slik måte at det ikke identifiserte det økonomisk mest fordelaktige tilbud. (Se også 5.11.2).

5.4.3 KRAVET TIL ETTERPRØVBARHET

Kravet til etterprøvbarhet, jf. LOA § 5 (3), medfører at oppdragsgiver skal sikre dokumentasjon for anskaffelsesprosessen, og må ses i sammenheng med kravet til gjennomsiktighet. Etterprøvbarhetskravet innebærer at oppdragsgivers vurderinger, beslutninger, referater fra møter mv. bør nedtegnes.

Etterprøvbarhetskravet setter også krav til oppdragsgivers utforming av konkurransegrunnlaget med supplerende dokumenter, samt dokumentasjon av anskaffelsesprosessen. Dokumentasjonen må være klar, entydig og utfyllende.

Dette kan virke tvisteforebyggende og sikre en effektiv håndhevelse av reglene, og dermed bidra til likebehandling av leverandørene.

I KOFA-sak 2009/20 fant KOFA at kravene til etterprøvbarehet og gjennomsihtighet i lovens § 5 var brutt pga. utilstrekkelig begrunnelse for at kontrakt ble tildelt en leverandør som etter det dokumenterte ikke hadde det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Kommunestyret valgte i denne saken å fravike formannskapets innstilling. Kommunestyret endret verken poenggivningen på tildelingskriteriene eller viste til at det hadde foretatt en annen vurdering enn den rådgiver la

til grunn i sin korrigerende vurdering. Kommunestyret begrunnet valget av tjenestepensjonsleverandør særlig med at valgte leverandør hadde den laveste premien.

KOFA kunne ikke se at innklagedes tildelingsbeslutning og begrunnelse for at denne leverandøren samlet sett hadde den laveste premien, var i overensstemmelse med regelverkets krav til etterprøvbarehet. Dette fordi det ikke kunne etterprøves hvordan en slik vurdering slo ut i forhold til øvrige tildelingskriterier. (Se også 5.11.3).

I KOFA-sak 2006/159 kunne ikke kommunen dokumentere kommunestyrets evaluering av tildelingskriteriene, hvorfor det fravek administrasjonens innstilling, samt hvilke forhold valgte leverandør hadde uttalt seg om i et formannskapsmøte. KOFA fant at den manglende begrunnelsen for fravikelse av administrasjonens innstilling ved valg av leverandør var brutt på lovens krav til etterprøvbarehet og gjennomsihtighet.

I KOFA-sak 2006/161 fant KOFA at kravene til etterprøvbarehet var brutt ved at det ikke var ført referat fra møtene.

KOFA fant også at innklagede hadde brutt regelverkets krav til tildelingsevaluering idet kontrakten ikke var tildelt på basis av en uttømmende evaluering av samtlige tildelingskriterier, samt at innklagede ikke hadde vurdert forhold administrasjonen hadde funnet grunn til å rangere tilbudene på grunnlag av.

Regelverkets krav til begrunnelse var heller ikke overholdt.

5.5 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFESESPROSESSEN

Det forutsettes at kontraktens verdi overstiger terskelverdiene (NOK 1,6 millioner, jf. FOA § 2-2).

5.6 PLANLEGGING

Det er viktig at oppdragsgiver planlegger og gjør et grundig forarbeid før man bestemmer seg for å legge pensjonsleveransen ut på anbud, ikke minst med tanke på de kostnader som oppstår som følge av en slik prosess.

Kartlegging av kommunens egen pensjonskompetanse, samt vurdering av behov for ekstern bistand bør inngå i denne fasen.

5.7 BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS

Fristen for å si opp pensjonsavtalen er 30. september, jf. "Vedtekter for Tjenestepensjonsordning" i Hovedtariffavtalen innen KS-området (TPO-vedtektene) § 14-1 litra a. I tillegg har FOA kapittel 19 fristbestemmelser. Av den grunn bør beslutning om anbudsprosess tas senest i mai måned, med utlysning i TED-databasen senest i slutten av juni måned.

Dette gir følgende forslag til fremdriftsplan:

5.8 UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG

5.8.1 INNLEDNING

Konkurransegrunnlaget er det dokument som ligger til grunn for konkurransen. Kravene til konkurransegrunnlaget fremgår av FOA § 17-1.

I åpen anbudskonkurranse skal konkurransegrunnlaget utleveres til samtlige som ønsker å delta i konkurransen. Tilbyderne skal få oversendt konkurransegrunnlaget i samme form og med samme innhold. Dette følger bl.a. av kravet til likebehandling i LOA § 5. Etter FOA § 19-1 (5) skal konkurransegrunnlaget sendes leverandøren senest 6 dager etter at forespørsel om å delta er mottatt.

5.8.2 KONKURRANSEGRUNNLAGETS INNEHOLD

FOA § 17-1 regulerer hvilke opplysninger som skal inntas i konkurransegrunnlaget.

Reglene for konkurransen skal gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne, angis. Konkurransegrunnlaget skal også beskrive hva som skal anskaffes. I tillegg skal det opplyses hvilke kriterier som vil bli brukt for kvalifisering av tilbyderne og tildeling av kontrakt.

Ved anbudskonkurranse skal konkurransegrunnlaget være så utfyllende at det ikke er behov for muntlig dialog mellom partene. Konkurransegrunnlaget må være så klart og uttømmende at det sammen med et tilbud og aksept av dette, vil utgjøre en fullstendig avtale.

Det er viktig å huske at det i åpen anbudskonkurranse er forbudt med forhandlinger, jf. FOA § 21-1. Det er likevel adgangen til å la alle tilbydere presentere sine tilbud, så lenge det ikke tilkommer ny informasjon eller at avgitt tilbud endres i noen form, se 5.8.4.

5.8.3 ÅPEN ANBUDESKONKURRANSE

Åpen anbudskonkurranse er en anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling, jf. FOA § 4-2 (a).

KOFA

I KOFA-sak 2010/129 fant KOFA at innklagede hadde brutt FOA § 14-1 (1) ved å gjennomføre anskaffelsen av kommunal tjenstepensjonsordning som en konkurranse med forhandling. Dette innebærer at det ikke er anledning til å kunngjøre denne type anbud som konkurranse med forhandling.

Pensjonskontorets styre

Pensjonskontorets styre fattet følgende vedtak på styremøte 10. mars 2011:
“På bakgrunn av KOFAs avgjørelse i sak 2010/129 konkluderer KS Advokatenes med at åpen anbudskonkurranse er den konkurranseform som må benyttes ved anskaffelse av offentlig tjenstepensjon. Styret for Pensjonskontoret slutter seg til dette”.

5.8.4 FORHANDLINGSFORBUDET

Ved åpen og begrenset anbudskonkurranse er det ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke ogå endre tilbudene gjennom forhandlinger, jf. FOA § 21-1 (1).

Det er i FOA § 21-1 (2) angitt hvilke avklaringer av tilbudene som er tillatt. Oppdragsgiver har en begrenset adgang til å innhente nærmere opplysninger om leverandørene for å få klarlagt uklarheter og ufullstendigheter i tilbudene.

For øvrig skal oppdragsgiver selv rette opp åpenbare feil dersom det er utvilsomt hvordan feilen skal rettes. Dette følger av FOA § 21-1 (3).

Det er derfor meget begrensede muligheter for å rette opp i de innkomne tilbudene.

5.8.5 HVILKEN YTELSE SOM SKAL ANSKAFFES

FOA § 17-1 (1) (a) slår fast at konkurransegrunnlaget skal angi hvilken ytelse som skal anskaffes. Anskaffelsen beskrives enten ved en behovsspesifikasjon, ved funksjonskrav eller ved detaljerte kravspesifikasjoner.

5.8.6 EKSEMPEL PÅ OPPBYGGING AV ET KONKURRANSEGRUNNLAG

Pensjonskontoret anbefaler at vektingsmatrisen inntas i konkurransegrunnlaget.

Et konkurransegrunnlag kan f.eks. ha følgende innhold:

1. Innledning

2. Generelt om anbudet

- Avtalens varighet
- Antall leverandører
- Anbudsinhold
- Avklaringsmøter
- Anbudsåpning
- Konfidensielt
- Supplerende opplysninger
- Anbudet
- Språk
- Tidsfrister
- Avvisningsgrunner og forkastning
- Statistikk

3. Kravspesifikasjon

- Omfang
- Kravspesifikasjon, produkt
- Kravspesifikasjon, leverandør

4. Kvalifikasjonskrav til leverandør

5. Tildelingskriterier

6. Leverandøropplysninger

- Firmaregistrering
- Skatteattest/kemnerattest
- Beskrivelse av bedriften
- HMS-erklæring
- Lovlig etablert foretak (herunder virksomhetskonsesjoner)

7. Svar på anbud, anbudsfrist o.a.

8. Vedlegg

- Innkjøpsvilkår
- Prisskjemaer
- HMS-skjema

5.9 KUNNGJØRING

5.9.1 INNLEDNING

Kunngjøringsplikten er en av oppdragsgivers viktigste plikter. Hensikten er å skape effektiv konkurranse mellom leverandørene.

5.9.2 FREMGANGSMÅTEN VED KUNNGJØRINGER

Fremgangsmåten ved kunngjøringer beskrives i FOA § 18-1.

Kunngjøringen skal skje i samsvar med skjemaer fastsatt av Nærings- og fiskeri-departementet. Skjemaene tilfredsstiller de krav som stilles i EU-direktivenes kunngjøringsmodeller.

Kunngjøringen skal sendes for kunngjøring i Doffin og videresendelse til TED-databasen, jf. FOA § 18-1 (3). Doffin (Databasen for Offentlige Innkjøp) er den offisielle databasen for kunngjøringer, mens TED-databasen er den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer.

Det er bare kunngjøringen i TED-databasen som er rettsgyldig, jf. FOA § 18-1 (2). Dersom det ikke er samsvar mellom kunngjøringen i TED-databasen og kunngjøringen i Doffin-databasen, går kunngjøringen i TED-databasen foran.

Det avgjørende tidspunkt for beregning av tilbudsfristene er *avsendelsesdatoen* til TED-databasen, jf. FOA § 19-1.

5.9.3 FORBUD MOT ANNEN OFFENTLIGGJØRING FØR KUNNGJØRINGEN SENDES TED-DATABASEN

Det er forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen, jf. FOA § 18-1 (4).

Forbudet mot offentliggjøring er et utslag av likebehandlingsprinsippet. Diskusjoner knyttet

til innholdet i konkurransegrunnlaget må derfor holdes internt i kommunen inntil kunngjøring skjer.

5.9.4 TILBUDSFRISTER

Generelt om tilbudsfrister

Oppdragsgiver plikter å fastsette frister som ikke er kortere enn de minimumsfristene som følger av FOA § 19-1. Oppdragsgiver kan derimot sette lengre frister enn minimumsfristene.

Ved åpen anbudskonkurranse er fristen for å levere tilbud som hovedregel *minst 45 dager* fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-1 (1). Oppdragsgiver må spesielt ta hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar å utarbeide tilbud.

Tilbudsfristen kan forkortes dersom oppdragsgiver har publisert en veiledende kunngjøring i samsvar med § 18-2 minst 45 dager og høyst 12 måneder forut for kunngjøringen. Den veiledende kunngjøringen må inneholde alle de opplysningene som fremgår av kunngjøringsskjema for veiledende kunngjøringer, i den utstrekning disse opplysningene forelå på kunngjøringstidspunktet. Fristen skal være tilstrekkelig lang til at interesserte leverandører kan levere tilbud, og bør generelt være minst 29 dager. Under ingen omstendighet må tilbudsfristen settes kortere enn 22 dager fra datoen for avsendelse av kunngjøringen.

5.10 VURDERING AV KVALIFIKASJONSKRAV

5.10.1 INNLEDNING

Kvalifikasjonskrav er de minimumskrav oppdragsgiver kan stille til leverandørene, herunder til deres tekniske kvalifikasjoner og finansielle og økonomiske stilling, jf. FOA § 17-4 (1).

Kravene skal sikre at leverandørene er egnet til å kunne oppfylle kontraktsforpliktelsene, og skal stå i forhold til den ytelse som skal leveres, jf. FOA § 17-4 (2).

5.10.2 FORHOLDET MELLOM KVALIFIKASJONSKRAV OG TILDELINGSKRITERIER

FOA § 20-1 regulerer forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier:

“Etter at kvalifikasjonene til de leverandører som ikke er avvist er vurdert i samsvar med reglene i § 17-4 (kvalifikasjonskrav) til § 17-15 (HMS-egenerklæring), skal kontrakt tildeles på grunnlag av kriterier fastlagt etter § 22-2 (kriterier for valg av tilbud)”.

Dersom en tilbyder ikke oppfyller kvalifikasjonskravene skal tilbudet avvises, jf. FOA § 20-12.

I EU-domstolens sak C-532/06 – Lianakis-dommen – vurderte domstolen lovligheten av nærmere angitte tildelingskriterier. Bakgrunnen for dette var direktivenes krav om sonndring mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier, under henvisning til praksis fra EU-domstolen, særlig i sak C-31/87 – Beentjes-saken.

Dommen har avklart følgende punkter:

- Det skal foretas en separat vurdering av om kvalifikasjonskravene er oppfylt. Deretter skal oppdragsgiver vurdere tilbudene med henblikk på de angitte tildelingskriteriene.
- Det er ikke anledning til å vektlegge de samme forholdene som allerede har vært vurdert som kvalifikasjonskrav, når tildelingskriteriene skal stilles opp.
- De forhold som vektles i tildelingskriteriene må være egnet til å identifisere det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Sagt på en annen måte: Kvalifikasjonskravene skal avgjøre om en leverandør er egnet til å gjennomføre kontrakten. Dette er minstekrav som stilles til leverandørene og som må være oppfylt for at en leverandør skal få være med i konkurransen. Når leverandøren først har oppfylt minstekravet, er det kun forhold som viser godheten av selve tilbudet som kan vektlegges. Tildelingskriteriene må dermed ha tilknytning til selve kontraktsgjenstanden og ikke knytte seg til leverandøren som sådan.

KOFA-sak 2008/120 gjennomgikk Lianakis-dommen og vurderte forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier på en grundig måte.

Dommen måtte ifølge KOFA forstås slik at oppfyllelsesevne i forhold til en definert tjeneste alltid må regnes som et kvalifikasjonskrav, og som ikke kan videreføres eller gjentas som et tildelingskriterium.

KOFA uttalte videre at kriterier som "kompetanse" og "erfaring" etter omstendighetene likevel kunne inngå i en kvalitativ sammenligning mellom leverandørenes tilbudte tjenestekvalitet, der konkurransegrunnlaget ikke låste oppfyllelsen til kontraktsvilkår om tjenestens innhold eller leveringstid.

Imidlertid fant KOFA at konkurransegrunnlaget ikke klargjorde tilstrekkelig at kriteriene skulle gjelde mer og annet enn de grunnleggende kvalifikasjonskrav som allerede var omtalt og vurdert. Innklagedes håndtering av evalueringen skjedde dermed ikke slik leverandørene kunne forvente ut fra det kunngjorte, og brøt dermed kravet til forutberegnelighet i lovens § 5.

5.11 EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR

5.11.1 INNLEDNING

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenlignes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte tildelingskriterier. FOA § 22-2 fastsetter hvilke tildelingskriterier oppdragsgiver kan benytte.

5.11.2 HOVEDTILDELINGSKRITERIER

Tildelingen skal enten skje på basis av hvilket tilbud som er *det økonomisk mest fordelaktige*, eller utelukkende ut fra hvilket tilbud som har den laveste prisen, jf. FOA § 22-2 (1).

Ved tildeling til lavest pris kan det bare legges vekt på den tilbudte prisen. Ved tildeling etter det økonomisk mest fordelaktige tilbudet, skal oppdragsgiver legge vekt på andre forhold i tillegg til pris. Man kan legge vekt på et bredt sett av tildelingskriterier. I § 22-2 er det listet opp eksempler på slike kriterier.

Pensjonskontoret anbefaler at man benytter det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

I KOFA-sakene 2009/10 og 2009/19 fant KOFA at FOA § 22-2 (2) var brutt ved å benytte HMS som tildelingskriterium på en slik måte at det ikke identifiserte det økonomisk mest fordelaktige tilbud.

KOFA fant i begge sakene at HMS som tildelingskriterium ved kjøp av kommunal tjenestepensjon ikke hadde tilstrekkelig tilknytning til kontraktens gjenstand slik det var fremsatt i konkurransegrunnlaget.

I KOFA-sak 2009/44 fant KOFA at FOA § 22-2 (2) var brutt ved at tildelingskriteriet *"Tilleggsytelser, ...og lignende"* ikke tilstrekkelig presist anga hva som skulle vektlegges.

5.11.3 BEGRUNNELSE FOR VALG AV LEVERANDØR

Etter beslutning om hvem oppdragsgiver tildeler kontrakt er foretatt slår FOA § 22-3 fast følgende krav til oppdragsgivers meddelelse av kontraktstildelingen:

- Meddelelsen skal være *skriftlig* og gis samtidig til alle deltakerne.
- Meddelelsen skal inneholde en *begrunnelse* for valget i samsvar med § 20-16 første ledd (oppdragsgivers begrunnelsesplikt).
- Meddelelsen skal angi *frist* for leverandører til å klage over beslutningen (karensperiode).

FOA § 20-16 omhandler omfanget av oppdragsgivers begrunnelsesplikt. Oppdragsgiver skal i begrunnelsen for tildelingen opplyse navnet på den som fikk kontrakten og gi en redegjørelse for det valgte tilbudets egenskaper og relative fordeler i samsvar med angitte tildelingskriterier.

Formålet med begrunnelsesplikten er å gi leverandørene mulighet til å kontrollere om konkurransen er korrekt gjennomført.

KOFA fant i sak 2006/161 og sak 2006/159 at det forelå brudd både på bestemmelsene om at tildelingen skal skje på basis av hvilket tilbud som er økonomisk mest fordelaktig (§ 22-2) og krav om begrunnelse (§ 22-3, jf. § 20-16).

Også i sak 2009/20 fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. KOFA fant her at det var i strid med kravene til etterprøvbarhet og gjennomsiktighet i lovens § 5 å tildele kontrakt til den som etter det dokumenterte hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at valget var nærmere begrunnet.

For mer informasjon om begrunnelsesplikten vises til departementets veileder, se

http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/dok/veiledninger_brosjyrer/2013/veileder-offentlige-anskaffelser.html?id=437022

5.11.4 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Bestemmelsen om vekting av tildelingskriteriene i FOA § 22-2 (2) lyder:

"Dersom tildelingen av kontrakten skjer på grunnlag av det økonomisk mest fordelaktige tilbud, skal det benyttes kriterier som har tilknytning til kontraktsgjenstanden. Dette kan for eksempel være kvalitet, pris, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, driftsomkostninger, rentabilitet, kundeservice og teknisk bistand, og tid for levering eller ferdigstillelse. Alle kriterier som vil bli lagt til grunn skal oppgis i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget. Oppdragsgiver skal angi den relative vektningen som gis hvert av kriteriene. Vektingen kan angis innenfor et område med et passende maksimalt utslag".

Oppdragsgiver må i større grad enn tidligere vise hvordan de ulike kriteriene er vektet innbyrdes.

Denne endringen anses å øke gjennom-siktigheten og forutsigbarheten for tilbyderne. Det vil i langt større grad enn tidligere være mulig å etterprøve om de forutsetninger for valg av tilbyder som blir lagt i starten av prosessen blir fulgt opp ved kontrakts-tildelingen. Både tildelingskriteriene og vektingen av dem skal være fastsatt på utlysningstidspunktet. På dette tidspunkt er det tilstrekkelig at man angir en prosentvis vekting av hovedtildelingskriteriene. Undertildelingskriteriene er ikke nødvendig å vekte på dette tidspunktet.

5.12 MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR OFFENTLIGE TJENESTEPENSJON

Det finnes pr i dag kun én aktuell leverandør på markedet for offentlig tjenstepensjon. Det er således ikke formålstjenlig å gjennomføre en konkurranse i henhold til hoved-reglene i anskaffelsesregelverket.

I KS Advokatenes vurderinger av hhv 11.2.2014 og 1.7.2013 redegjøres det for hvordan denne situasjonen kan håndteres i forhold til anskaffelsesregelverket. Det anbefales at oppdragsgivere setter seg inn i de vurderinger og råd som følger av nevnte redegjørelser. Vurderingene ble lagt ut på Pensjonskontorets hjemmeside, henholdsvis den 13.02.2014 og 3.07.2013.

Det følger av disse vurderingene at oppdrags-giver kan gjennomføre et leverandørskifte med hjemmel i foa § 14-4 c. Dette betyr at anskaffelsen er fritatt fra kunngjørings-plikten, se punkt 5.9.2 og gir hjemmel til å inngå kontrakt direkte med gjenværende leverandør. Dette forutsetter imidlertid at det er gjennomført en forsvarlig markedsunder-

søkelse som viser at det fortsatt ikke er kommet nye leverandører på markedet.

Det følger videre at kommuner som har fattet vedtak om flytting, men som ennå ikke har inngått kontrakt med ny leverandør, kan bruke en intensjonskunngjøring som sikkerhets-ventil.

En intensjonskunngjøring er en kunngjøring om at oppdragsgiver har til hensikt å inngå kontrakt direkte med en leverandør uten forutgående kunngjøring av konkurransen.

For nærmere informasjon om intensjons-kunngjøring se siste oppdaterte versjon av Nærings- og fiskeridepartementets veileder til reglene om offentlige anskaffelser.

[http://regjeringen/no/upload/FAD/Vedlegg/Konkurransepolitikk/Anskaffelsesveilder 2013.pdf](http://regjeringen/no/upload/FAD/Vedlegg/Konkurransepolitikk/Anskaffelsesveilder%202013.pdf)

5.13 KONTRAKTSINNGÅELSE

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde.

Kontrakten omfatter både konkurranse-grunnlaget, tilbudet og selve kontrakts-dokumentet. Leverandør velges på bakgrunn av konkurransegrunnlagets premisser og de tilbud som er innkommet. Det er ikke anledning til å endre disse premissene etter at tilbyder er valgt. Det medfører at det kontraktsdokument som skal undertegnes enten bør være vedlagt konkurransegrunn-laget når kontrakten utlyses, eller kun inneholde opplysninger som allerede følger av konkurransedokumentene.

Kravene til kommunal tjenstepensjonsordning fremgår av Hovedtariffavtalen innen KS-området, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO).

Det viktigste lovverket på området er forsikringsavtaleloven (FAL) og forsikringsvirksomhetsloven med tilhørende forskrifter.

Mellom kommunen og pensjonsinnretningen eksisterer et avtalesett bestående av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og -vedtekter. Vedtektene er sammenfallende med TPO-vedtektene i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA), slik at det ikke er mulig å fravike TPO-vedtektene gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytrale).

Pensjonskontoret fører med hjemmel i TPO-vedtektene § 16-2 (f) tilsyn med den enkelte pensjonsinnretnings avtalesett, og påser at disse er i henhold til de til enhver tid gjeldende HTA-bestemmelser.

5.14 KONTRAKTENS VARIGHET

Anskaffelsesregelverket regulerer ikke fasen etter kontrakten er inngått. Regelverket for offentlige anskaffelser inneholder ingen regler som regulerer kontraktens varighet. KOFA uttrykker i sak 2013/66 premiss 49 følgende:

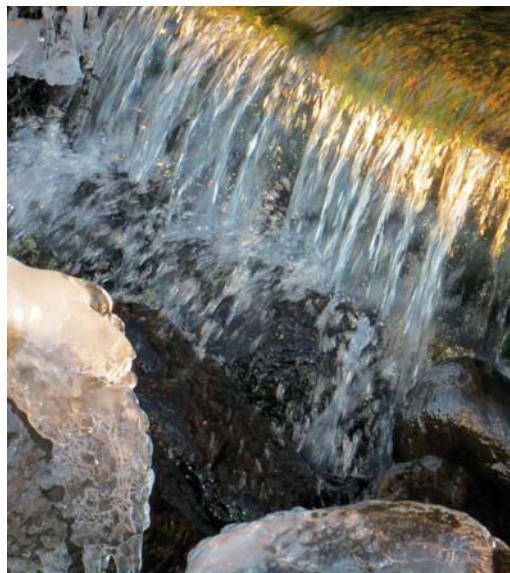
«I utgangspunktet er oppdragsgivers valg av hvilken varighet en avtale skal ha, et valg som er underlagt det innkjøpsfaglige skjønn. Når det ikke er tale om en rammeavtale eller en dynamisk innkjøpsordning, oppstiller ikke regelverket noen begrensninger for hvilken varighet en avtale kan ha».

Det følger dog av EU-domstolens praksis som er fulgt opp i KOFAs uttalelser, at svært langvarige kontrakter kan være i strid med anskaffelsesregelverket, fordi kravet til konkurranse undergraves.

Varigheten av en kontrakt om offentlig tjenstepensjon var gjenstand for KOFA i gebyrsak 2011/231. Til sammen løp kontrakten om offentlig tjenstepensjon i åtte år, og KOFA uttaler at denne kontraktsperioden ikke fremstår uberettiget lang for denne typen tjeneste.

For nærmere informasjon om konkurransen i markeder for offentlig tjenstepensjon, se departementets fortolkningsuttalelse av 24.2.2012

http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/Konkurransepolitikk/Anskaffelser/Fortolkningsuttalelse_konk_tjenstepensj.pdf

5.15 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

5.15.1 INNLEDNING

Oppdragsgiver skal føre protokoll fra konkurransen. Den skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, jf. FOA § 3-2. Protokollen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

Bak kravet til protokollføring ligger hensynet til gjennomsiktighet og etterprøvbarhet i LOA § 5 og hensynet til leverandørenes rettsikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen, vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger.

Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for nasjonale og internasjonale myndigheter å føre kontroll med at regelverket følges. Man kan få tilgang til elektronisk utgave av protokollen på Nærings- og fiskeridepartementets nettsted.

http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/tema/konkurransopolitikk/offentlige-anskaffelser/offentlige-anskaffelser-regelverk-og-skj/offentlige-anskaffelser-skjemaer.html?regj_oss=1&id=417580

Det følger av FOA § 3-2 at protokollen minst skal omfatte opplysningene som fremgår av forskriftens vedlegg 3 eller 4. Vedlegg 4 gjelder for anskaffelser som overstiger kr. 500.000,-, og denne vil derfor bli omtalt i det følgende. Av fotnote 1 til vedlegg 4 fremgår at oppdragsgiver også kan benytte andre typer protokoller eller ha vedlegg til protokollen, så lenge samtlige punkter besvares i den protokollen som benyttes.

5.15.2 ANSKAFFELSESPROTOKOLLENS INNHOLD

FOAs vedlegg 4 beskriver hva anskaffelsesprotokollen som et minimum skal inneholde, så som oppdragsgivers navn, adresse og en beskrivelse av hva som skal anskaffes.

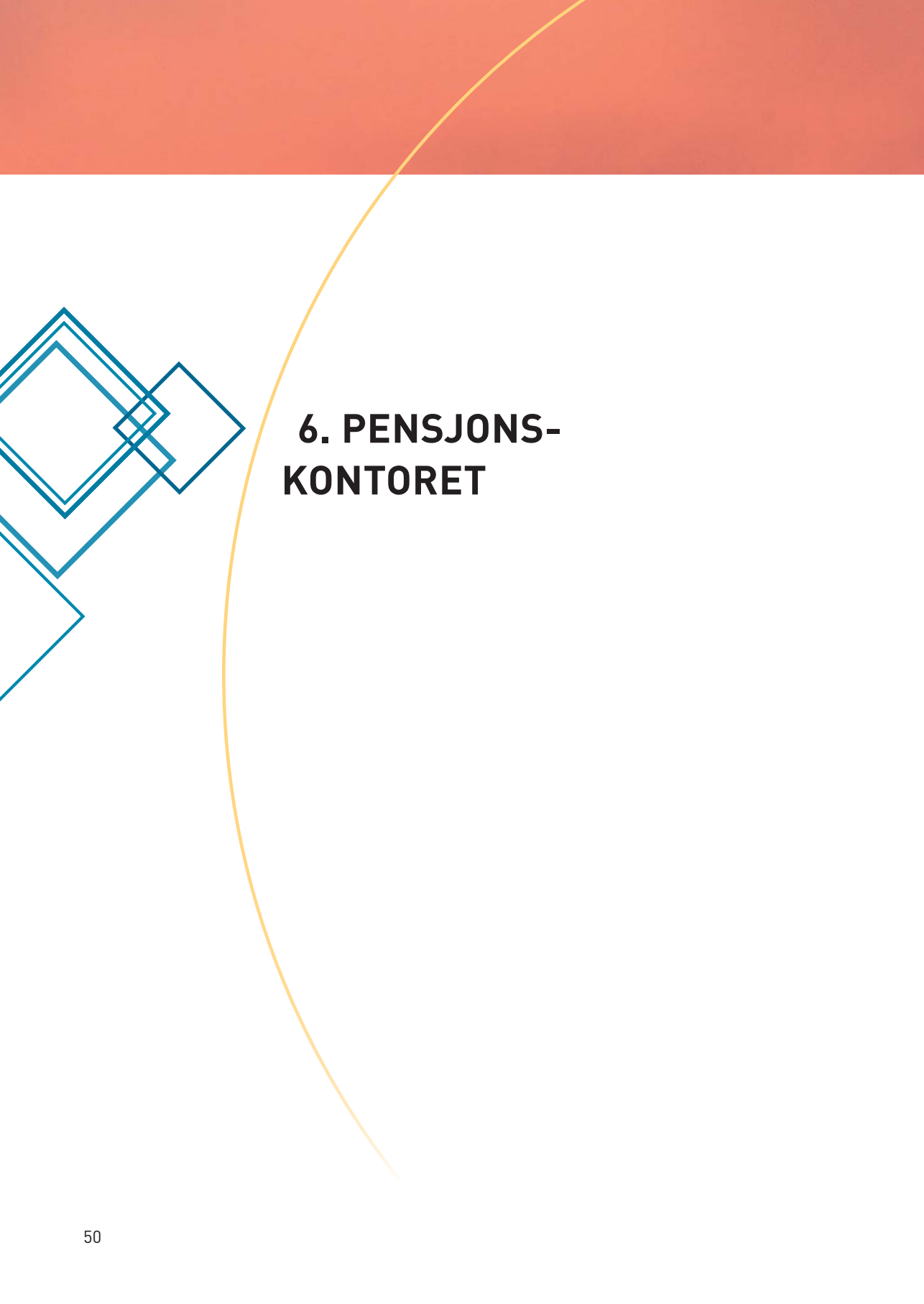
Protokollen skal også inneholde en begrunnelse for valg av tilbud med angivelse av tilbudets verdi og relative fordeler og egen-skaper i forhold til de øvrige tilbudene.

Det vises til malene for anskaffelsesprotokoller som er utarbeidet av DIFI. Disse er tilgjengelig på www.anskaffelser.no.

Dersom skifte av leverandør skjer etter unntaksbestemmelsen i foa § 14-4 bokstav c, gjelder fortsatt et krav om at det må lages en anskaffelsesprotokoll. Dette følger av den generelle regelen i foa § 3-2. Det blir her spesielt viktig at det redegjøres for hvilke undersøkelser som er foretatt i forhold til markedssituasjonen. Bruk av unntaksbestemmelsene skal begrunnes.

5.15.3 VESENTLIGE FORHOLD OG VIKTIGE BESLUTNINGER

Øvrige forhold av "vesentlig art" kan være referat fra gjennomføringen av tilbudsåpningen. Videre bør samtlige tilbydere, med angivelse av dato og klokkeslett for når tilbudet ble innlevert, oppgis i protokollen. Mangelfull protokollføring vil kunne rettes opp ved annen dokumentasjon.

6. PENSJONS- KONTORET

PENSJONSKONTORET

- Pensjonskontoret ble opprettet av tariffpartene ved hovedtariffoppgjøret 2004. Kontoret ble formelt stiftet 29. september 2004.
- Pensjonskontorets styre er sammensatt av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området: KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.
- Pensjonskontoret fører tilsyn med pensjonsinnretningenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen og har adgang til å uttale seg i alle flyttesaker vedr. kommunale TPO-kontrakter.
- Pensjonskontorets hjemmesider: www.pensjonskontoret.no

6.1 INNLEDNING

I 2004 ble det innført nye regler for kommunale pensjonsordninger i forsikringsvirksomhetsloven.

Ved hovedtariffoppgjøret i 2004 ble Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) tatt inn som vedlegg i HTA, samtidig som vilkårene ble gjort leverandørnøytrale.

I november 2004 ble Overføringsavtalen endret til å omfatte alle pensjonsinnretninger som forvalter offentlige tjenestepensjonsordninger, noe som medførte at livsselskapene og de kommunale pensjonskassene ble likestilt. Disse endringene innebar samlet sett helt nye rammebetingelser i markedet for kommunal tjenestepensjonsordning.

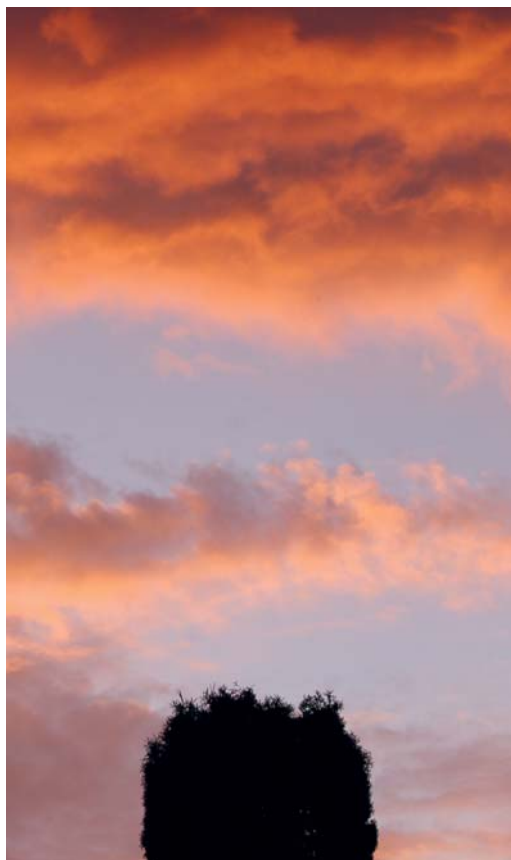
Man så en utfordring i en utvikling i retning av en økende fragmentering av pensjonskollektivene med økende bruk av individuelle tilleggspremier til enkeltkommuner som resultat. I de private selskapene var det tidligere en tendens til opprettelse av små risikofellesskap innenfor kommunal tjenestepensjon. Av den grunn ble det ved hovedtariffoppgjøret 2004 tariffestet at leverandørenes risikofellesskap skulle bestå av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder, se HTA punkt 2.1.10 annet ledd.

Det ble også uttrykt behov for presiseringer av pensjonsrettighetene i avtaleverket for å sikre at pensjonsinnretningene tolket bestemmelsene og vedtektene slik de var ment.

Den nye situasjonen med flere pensjons-innretninger som tilbød kommunal tjenestepensjon ga grunn til å sikre at medlemmer og pensjonsmottakere fikk korrekt og forståelig informasjon om sine pensjonsrettigheter og klagemuligheter.

Pensjonskontoret ble stiftet
29. september 2004.

Pensjonskontorets formål er nedfelt i Pensjonskontorets foreningsvedtekter § 1 som lyder:

"Foreningen Pensjonskontoret skal fylle de oppgaver og tjene de formål som er nedfelt i Hovedtariffavtalene innen KS' tariffområde, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO)".

Pensjonskontoret består av et styre og et sekretariat. Styrets og sekretariatets oppgaver er nærmere beskrevet nedenfor.

6.2 PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT

6.2.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av organisasjonene på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Styremedlemmene representerer KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

I TPO-vedtektene § 16-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon. Styret er vedtaksfør når minst én representant fra KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K er til stede, eller har avgitt fullmakt.

Pensjonskontorets egne vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, om årsmøte og årsmøtets oppgaver samt om vedtektsendring og oppløsning. Dette er nærmere redegjort for på Pensjonskontorets hjemmesider: www.pensjonskontoret.no.

6.2.2 STYRETS OPPGAVER

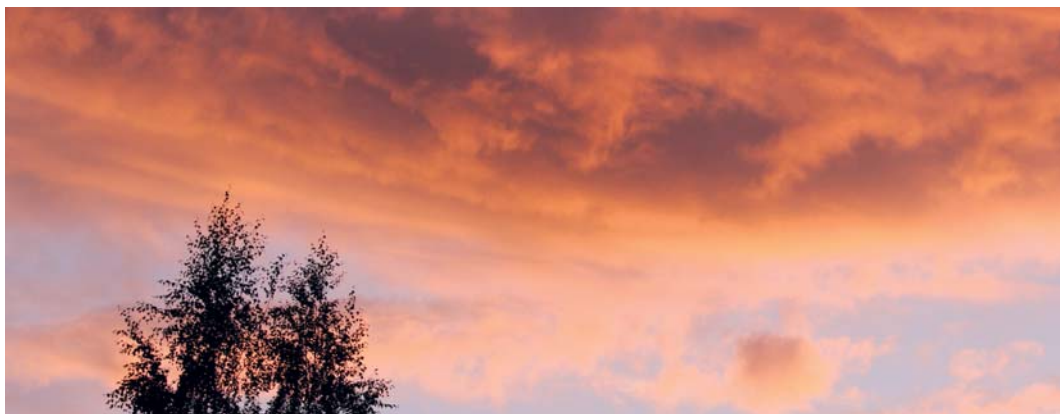
Styrets oppgaver er nedfelt i TPO-vedtektene § 16-1 og er:

- a. Avgjøre tvist om forståelsen av vedtektene etter § 15-1.
- b. Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor.
- c. Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig.
- d. Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området.
- e. Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet.
- f. Vedta tilsettinger og virksomhetsplan.
- g. Legge fram forslag til regnskap og budsjett.
- h. Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse.

6.2.3 SEKRETARIATETS OPPGAVER

Sekretariatets oppgaver er nedfelt i TPO-vedtektene § 16-2, og er:

- a. Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde.
- b. Forberede saker til styret for AFP og TPO.
- c. Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet.
- d. Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan.
- e. Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser.
- f. Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

Hovedtariffavtalen innen KS-området omfatter alle kommuner og fylkeskommuner, samt alle bedrifter og virksomheter som er medlemmer i KS-Bedrift. Også energi-bedriftene som har egen tariffavtale er underlagt Pensjonskontorets tilsynsoppgaver.

De kommunale pensjonskassene er bundet av Hovedtariffavtalen innen KS-området, og må følge AFP-vedtektene og TPO-vedtektene i Hovedtariffavtalen. Pensjonskontoret har samme tilsynsmyndighet overfor de kommunale pensjonskassene som forsikringsselskapene.

6.3 TILSYN MED HOVEDTARIFFAVTALENS PENSJONSBESTEMMELSER

Etter Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-2 litra a skal Pensjonskontoret *"forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde"*.

Pensjonskontoret fører tilsyn med praktiseringen av AFP- og TPO-vedtektene, herunder at bestemmelsene praktiseres likt av leverandørene av tjenestepensjon innen KS'sektor.

Pensjonskontorets styre tolker, presiserer og utfyller gjeldende HTA-bestemmelser om pensjon sammen med tariffpartene.

Pensjonskontoret utarbeider uttalelser vedrørende regelfortolkning- og praktisering av AFP- og TPO-vedtektene som er tilgjengelig på www.pensjonskontoret.no.

6.3.1 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i TPO-vedtektene § 15-1:

”Tvist om forståelsen av disse vedtekter knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videre-sendelse til Pensjonskontoret”.

Etter denne bestemmelsen kan altså enkeltsaker bringes inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsvedtektene i HTA. Det vil først og fremst være sakens prinsipielle sider, dvs. den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser, Pensjonskontorets styre skal ta stilling til.

En full prøvelse av alle sakens faktiske og rettslige sider vil i utgangspunktet ligge utenfor Pensjonskontorets kompetanse-område pr. i dag. Av TPO-vedtektene § 15-2 følger at dersom man ønsker en full realitets-behandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten, jf. lov om anke til Trygderetten av 16. desember 1966 nr. 9.

6.4 TILSYN MED FLYTTEPROSESSENE

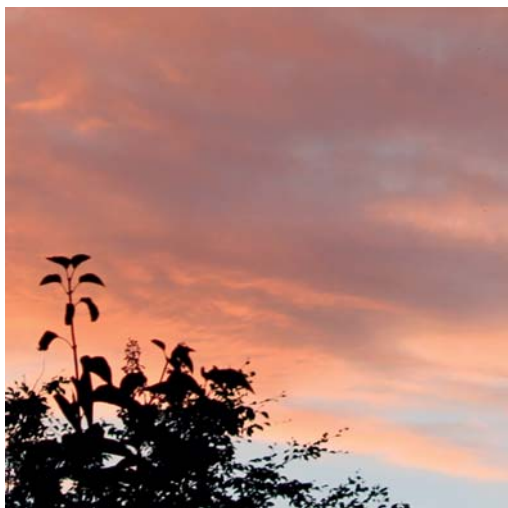
6.4.1 GENERELT

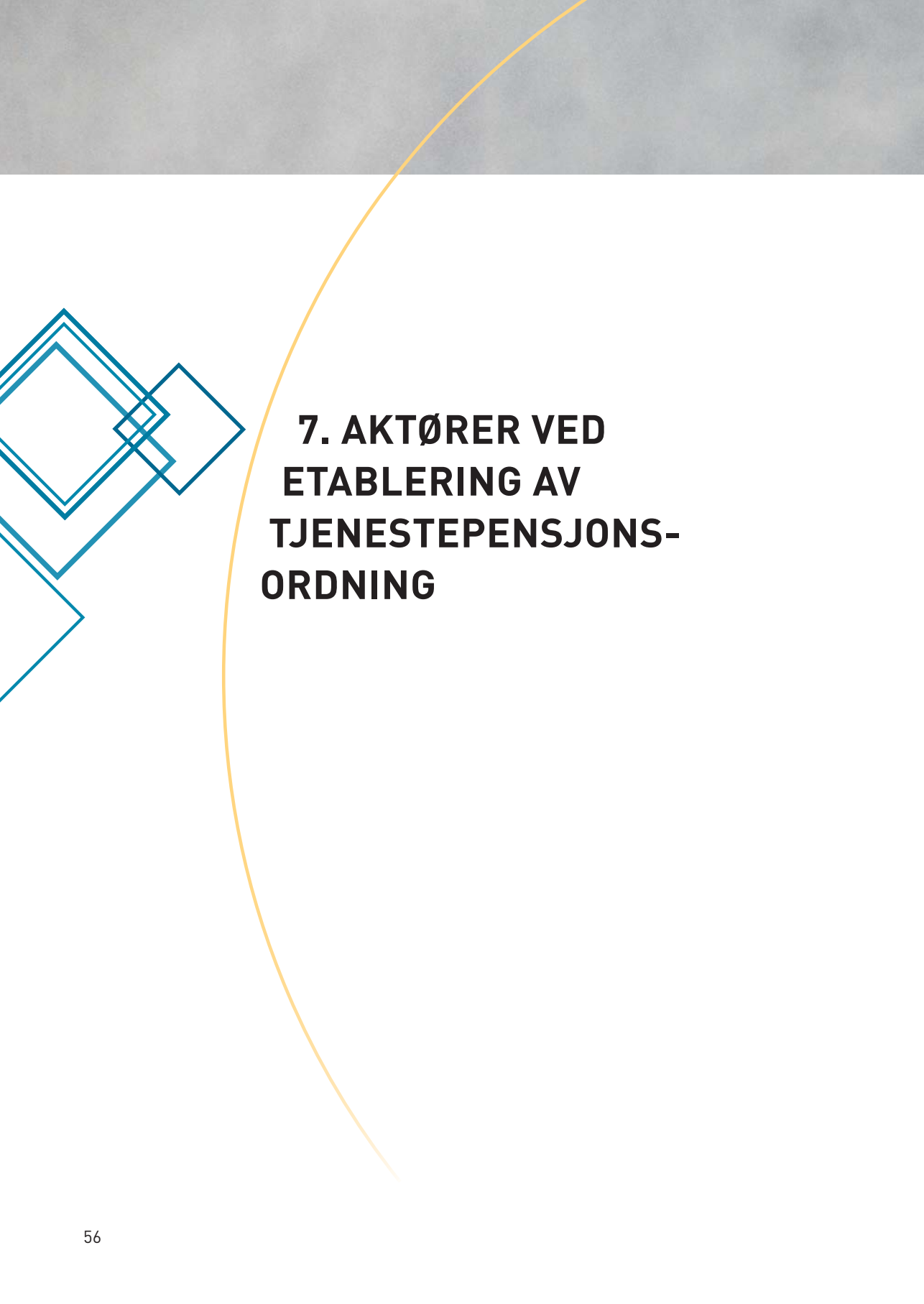
Pensjonskontoret er i utgangspunktet en koordinerende instans og en tilrettelegger for å sørge for at flytteprosessene er i samsvar med HTA-bestemmelsene.

Pensjonskontorets styre har med hjemmel i TPO-vedtektene § 16-1 adgang til å avggi uttalelse i flyttesaker. Sekretariatet er gitt i oppgave å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, jf. TPO-vedtektene § 16-2 (2) litra f.

Pensjonskontoret har anledning til å gå inn i enkeltsaker der viktige tariffrettslige spørsmål berøres og der det er tvil om forståelsen av vedtekter/tariffbestemmelsene.

Det vises for øvrig til at flyttebestemmelsene i Hovedtariffavtalen er behandlet i kapittel 2.

7. AKTØRER VED ETABLERING AV TJENESTEPENSJONS- ORDNING

AKTØRER VED ETABLERING AV TJENESTEPENSJONSORDNING

LIVSFORSIKRINGSSKAP

- I markedet for kommunal tjeneste pensjonsordning er det i dag kun én aktuell tilbyder: Kommunal Landspensjonskasse (KLP).
- Pensjonskontorets styre godkjenner leverandørenes pensjonsprodukter og avgir blant annet uttalelser i flyttesaker.

PENSJONSKASSENE

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen.
- Forsikringsvirksomhetsloven gir adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse.

FORSIKRINGSRÅDGIVERE/-MEGLERE

- Majoriteten av kommuner på anbud benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i sin anbudsprosess for innkjøp av kommunal tjenstepensjonsordning.
- Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 01.01.2006. Loven implementerer EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002 i norsk rett.
- Forsikringsrådgiver må opptre på en slik måte at det ikke skapes tvil om rollen som uavhengig mellomledd.
- Lovforbud mot meglerprovisjon trådte i kraft 1. juli 2008. Formålet med forbudet var å bidra til uavhengighet mellom forsikringsselskapene og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet.

7.1 INNLEDNING

En kommune/fylkeskommune/bedrift og virksomhet (heretter omtalt som "kommunen") som skal etablere en tjenstepensjonsordning som er i tråd med Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO) i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA), kan etablere en slik ordning i livsforsikringsselskap eller pensjonskasse. Se punkt 7.2 og 7.3.

De senere års anbudsprosesser har vist at majoriteten av kommuner benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i anbudsprosessen for innkjøp av kommunal tjenstepensjonsordning. I punkt 7.4 gjennomgås aktuelt regelverk for bruk av slike meglere/rådgivere i forbindelse med innkjøp av kommunal tjenstepensjon.

7.2 LIVSFORSIKRINGSSKAP

7.2.1 INNLEDNING

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes (forsikredes) pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 10.

Kommunen/fylkeskommunen/bedriften/ virksomheten omtales også som *"oppdragsgiver"*.

"Pensjonsinnretning" brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsselskap og pensjonskasser). Pensjonsinnretningene omtales i det følgende også som *"leverandør"*.

Hovedtariffavtalen innen KS-området benevnes *"HTA"*, Vedtekter for avtalefestet pensjon *"AFP-vedtektene"* og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning *"TPO-vedtektene"*.

7.2.2 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Prinsippet om premieutjevningsselskap er nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA), se HTA kapittel 2, punkt 2.1.10 samt Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1 [2]. Dette innebærer at avtale med livsforsikringsselskap utformes slik at alle kommunekunder organiseres i et eget kollektiv. Innenfor premieutjevningsselskapet skal samlet premie fordeles mellom kommunekundene etter utjevningbaserte prinsipper.

Premieutjevningsselskap innenfor forsikret løsning er hovedsporet innenfor det kommunale tjenstepensjonsmarkedet. Alternativt kan en kommune velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av egen pensjonskasse.

Leverandører av tjenstepensjon

Storebrand Livsforsikring AS besluttet i desember 2012 å gå ut av markedet for offentlig tjenstepensjon. DNB Livsforsikring ASA besluttet det samme i juni 2013. For tiden er det derfor kun én leverandør av *forsikret løsning* innen kommunal tjenstepensjon. Dette er Kommunal Landspensjonskasse (KLP).

(I tillegg kommer de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene hvor tjenstepensjonen er etablert som *egenrisiko* – jf. kapittel 7.3).

7.2.3 GODKJENNELSE AV FORSIKRINGS- SELSKAPENES PENSJONSPRODUKTER

En av oppgavene til Pensjonskontorets styre er i hht. TPO-vedtektene § 16-1 å *"avgi uttalelse i flyttesaker"*.

Pensjonskontorets sekretariat har etter TPO-vedtektene § 16-2 (2) (f) til oppgave å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

Med hjemmel i ovennevnte bestemmelse avga Pensjonskontorets styre uttalelse høsten 2004. Pensjonskontorets styre godkjente her pensjonsproduktene til KLP, Storebrand og Vital (nå DNB).

Uttalelse av 24.11.2004 fra Pensjonskontorets styre i flyttesaker kan leses på www.pensjonskontoret.no.

Pensjonskontoret fører tilsyn med at pensjonsproduktene oppfyller tariffavtalens krav, og produktgodkjenning skjer fortløpende. Pensjonskontoret får informasjon fra DNB, KLP og Storebrand om produktmeldinger innen kommunal tjenstepensjon som er meldt til Finanstilsynet.

7.2.4 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finans Norge har utarbeidet *"Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger"*, der forsikrings-selskapene er blitt enige om en rekke praktiske forhold knyttet til flytting av kollektive tjenstepensjonsforsikringer.

Et av vedleggene til nevnte avtale er *"Flyttefil for offentlige ordninger"*, også kalt *"flyttefilen"*. Leverandørne av kommunale tjenstepensjonsordninger har sluttet seg til bransjeavtalen, som detaljregulerer hvilke bestandsopplysninger som skal være med i flyttefilen. Flyttefilen er et nyttig redskap både ved beregning av tilbud og i selve flytteprosessen.

Bransjeavtalen med vedlegg kan i sin helhet leses på Finans Norges hjemmesider, www.fno.no, under Avtaler og regelverk: Livsforsikring og pensjon.

7.2.5 SELSKAPSFORM

Forsikringsselskap må etter forsikringsvirksomhetsloven organiseres enten som aksjeselskap, almennaksjeselskap eller gjensidig selskap. KLP er organisert som et gjensidig selskap.

7.2.6 STATUSMØTER MED DNB, KLP OG STOREBRAND

I henhold til TPO-vedtektene § 16-4 avholdes jevnlig møter mellom Pensjonskontoret og DNB, KLP og Storebrand.

Alle pensjonsinnretninger som tilbyr kommunal tjenstepensjon skal på oppfordring av Pensjonskontoret sende opplysninger til Pensjonskontorets sekretariat, jf. TPO-vedtektene § 16-4 første punkt.

7.2.7 FINANS NORGE

Finans Norge – tidligere Finansnæringens Hovedorganisasjon – er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som representerer finansnæringen i Norge, herunder forsikringsselskap som tilbyr offentlig tjenstepensjon. Pensjonskontoret har jevnlig møter med Finans Norge.

7.3 PENSJONSKASSENE

7.3.1 INNLEDNING

Pensjonskasser er i all hovedsak regulert i forsvl. kapittel 7.

Pensjonskasseløsningen er nærmere redegjort for i Pensjonsveilederen kapittel 9.

7.3.2 PENSJONSKASSER

Forsvl. § 7-2 gir adgang for en kommune til å etablere en pensjonskasse. Dette må skje ved beslutning i kommunestyret, jf. HTA kapittel 2, punkt 2.1.10.

Forsvl. § 7-1 første ledd definerer en pensjonskasse slik:

“En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretak eller kommune som deltar i pensjonskassen, med mindre noe annet følger av § 7-2. Virksomheten kan også omfatte virksomhet som naturlig henger sammen med slik virksomhet [tilknyttet virksomhet]”.

Som kollektiv regnes *kommunale pensjonsordninger* og pensjonsordninger opprettet i samsvar med reglene i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven, samt andre kollektive pensjonsordninger, jf. forsvl. § 7-1 annet ledd.

7.3.3 PENSJONSKASSER I KS' SEKTOR

Man har følgende pensjonskasser innen KS' sektor:

Navn	Etableringsår	Daglig leder E-postadresse	Telefon
Akershus fylkeskommunale pensjonskasse	1952	Arnulf Storhaug pensjon@afpk.no	22 05 50 00
Andebu kommunale pensjonskasse	1999	Irene Ormestad	33 43 81 25
Arendal kommunale pensjonskasse	1916	Frode Thorkildsen pensjonskassen@akpensjon.no	37 01 31 59
Bergen kommunale pensjonskasse	1907	Bjørn Roald Eknes pensjonskassen@bergenkp.org	55 54 65 50
Bodø kommunale pensjonskasse	1927	Knut Håkon Brox post@b-k-p.no	75 55 75 70
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	1953	Wenche Øverås post@bfkp.no	32 21 86 70
Drammen kommunale pensjonskasse	1911	Wenche Øverås post@dkp.no	32 21 86 70
Elverum kommunale pensjonskasse	1921	Trond Rønning pensjon@elverum.kommune.no	62 43 32 99
Fjell kommunale pensjonskasse	2006	Trond Roar Birkelund pensjonskassen@fjell.kommune.no	55 09 72 37
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	1951	Jan Erik Drangsholt	38 32 80 16
Halden kommunale pensjonskasse	1920	Eivind Hansen pensjonskassen@halden.kommune.no	69 17 45 00
Harstad kommunale pensjonskasse	2013	Lars Krüger pensjonskasse@harstad.kommune.no	77 07 39 93
Haugaland Kraft pensjonskasse	2001	Asbjørn Mo pensjonskassen@haugaland-kraft.no	52 70 81 49

Navn	Etableringsår	Daglig leder E-postadresse	Telefon
Haugesund kommunale pensjonskasse	1919	John J. Syre pensjonskassen@haugesund.kommune.no	52 74 30 00
Hålogaland Kraft AS pensjonskasse	2001	Lars Krüger	91 69 62 86
Kristiansand kommunale pensjonskasse	1926	Magnar Flaa post.pensjon@kristiansand.kommune.no	38 07 50 00
Lørenskog kommunale pensjonskasse	2010	Guri Horsfjord Lassen	67 93 40 09
Molde kommunale pensjonskasse	2007	Hilmar Windstad postmottak@molde.kommune.no	71 11 10 00
Moss kommunale pensjonskasse	1961	Marita Grimstad Følstad	69 24 80 00
Sandefjord kommunale pensjonskasse	1926	Kjetil H. Nilsen pensjonskassen@sandefjord.kommune.no	33 41 69 70
Sandnes kommunale pensjonskasse	1936	Bjørn Lode pensjonskassen@sandnes.kommune.no	51 33 54 91
Skien kommunale pensjonskasse	1938	Trine Aaby pensjonskassen@skien.kommune.no	35 58 11 44
Stokke kommunale pensjonskasse	1972	Irene Ormestad postmottak.skp@stokke.kommune.no	33 29 50 00
Trondheim kommunale pensjonskasse	1913	Helge Rudi pensjonskassen.postmottak@trondheim.kommune.no	72 54 65 00
Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse	1973	Terjei Mjaaland firmapost@vtk.no	48 26 25 36

Historisk har det vært flere kommunale pensjonskasser. Etter år 2000 har Fjell, Molde, Lørenskog og Harstad kommune opprettet kommunale pensjonskasser.

7.3.4 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er adgang til å etablere interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 7-2 (2). Med interkommunal pensjonskasse menes at to eller flere kommuner avtaler å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse. Pr. i dag er det ikke etablert noen interkommunale pensjonskasser.

Pensjonskontoret vil i hht. Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-1 (4) (h) ha tilsvarende tilsynsmyndighet for interkommunale pensjonskasser som for de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

7.3.5 KONSESJON OG VEDTEKTER

Finanstilsynet må godkjenne konsesjon for den nye pensjonskassen, jf. forsvl. § 7-3 første ledd.

Forsvl. § 7-4 regulerer pensjonskassens vedtekter. Vedtektene skal godkjennes av Finanstilsynet.

7.3.6 STYRET OG DAGLIG LEDER

Etter forsvl. § 7-6 første ledd skal pensjonskassen ha et styre med minst tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er på 100 millioner kroner eller mer, skal styret ha minst fem styremedlemmer.

Pensjonskassens daglige leder kan ikke samtidig være medlem av styret. Daglig leder tilsettes av styret, jf. forsvl. § 7-6 annet ledd.

Pensjonskontorets styre fattet 8. september 2006 (sak 43/06) vedtak om at Pensjonskontorets styre har oppfattet tariffpartenes intensjon å være at ved etablering av kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser skal daglig leder være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver (dvs. kommunen/virksomheten).

7.3.7 REVISOR OG ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal knytte til seg revisor og aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Ansvarshavende aktuar er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger. Aktuartenesten kan kjøpes av et aktuar-konsultentselskap eller et livsforsikrings-selskap.

Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem av pensjonskassen. Dersom kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen.

7.3.8 GJENFORSIKRING

Alle pensjonskasser er pålagt å inngå avtale om reassurans, jf. forsvl. § 6-8, jf. § 7-10 første ledd. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

7.3.9 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesse-organisasjon for pensjonskasser i privat og offentlig sektor.

Pensjonskasseforeningen driver generelt informasjonsarbeid, men bistår også den enkelte pensjonskasse i faglig sammenheng. Videre arrangerer foreningen kurs, seminarer og konferanser, avgir høringsuttalelser og har utstrakt samarbeid med ulike departementer, Finanstilsynet, NHO, LO, Finans Norge og forsikringsbransjen.

7.4 FORSIKRINGSMEGLERE/-RÅDGIVERE

7.4.1 LOV OM FORSIKRINGSFORMIDLING

Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 1. januar 2006. Forsikringsformidling er nærmere regulert i egen forskrift.

Loven implementerer EUs direktiv av 2002 om forsikringsformidling i norsk rett.

Loven omfatter både forsikringsagenter, forsikringsmeglere og forsikringsrådgivere.

Forsikringsmegling defineres i forsikringsformidlingsloven § 1-2 nr. 2:

”forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å gi kunden råd ut fra en analyse av et så stort antall av de på markedet disponible forsikringsløsninger som mulig, eller virksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper, uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette”.

Megleren er altså engasjert av oppdragsgiver, for eksempel en kommune på anbud, og skal ivareta oppdragsgivers interesser uavhengig av hvilket forsikringsselskap som tilbyr forsikringen.

Forsikringsagentvirksomhet er forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for og på vegne av ett eller flere forsikringsselskap, jf. forsikringsformidlingsloven § 1-2, nr. 4.

7.4.2 GOD MEGLERSKIKK OG MEGLERS OPPLYSNINGSPLIKT

Forsikringsmeglerforetaket skal etter forsikringsformidlingsloven § 5-2 drive virksomheten i henhold til god meglerskikk.

Forsikringsmeglingsforetaket må ikke opptre på en måte som er egnet til å skape tvil om dets stilling som uavhengig mellomledd. Forsikringsmeglingsforetaket kan ikke gjennom avtaler med forsikringsselskap eller på annen måte innrette seg slik at det kan påvirke forsikringsmeglerforetakets uavhengighet som megler, jf. forsikringsformidlingsloven §§ 5-2 (2) og 5-2 (4).

Forsikringsmegler har opplysningsplikt overfor oppdragsgiver etter nærmere bestemmelser fastsatt i forskrift.

7.4.3 FORBUD MOT MEGLERPROVISJON

Lovforbud mot meglerprovisjon trådte i kraft 1. juli 2008.

Formålet med forbudet var å bidra til uavhengighet mellom forsikringsselskapene og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet.

Forsikringsformidlingsloven § 5-2a (2) lyder:

”Et forsikringsmeglingsforetak har ikke adgang til å motta provisjon eller annen godtgjørelse for forsikringsformidlingen fra den forsikringsgiver som har overtatt den forsikringsavtalen et formidlingsoppdrag gjelder”

Bestemmelsen innebærer et forbud mot at forsikringsmeglere skal motta provisjon fra forsikringsselskapene. Forbudet gjelder ikke forsikringsformidling av gjenforsikring. Videre gjelder det ikke forsikringsformidling av forsikringer fra forsikringsselskaper som ikke er etablert i Norge, forutsatt at forsikringsmeglingsforetaket videreformidler mottatt vederlag til oppdragsgiveren, jf. forsikringsformidlingsloven § 5-2a (3).

I lovforarbeidene fremheves at forbudet gjelder vederlag *“for forsikringsformidlingen”*, dvs. dersom oppdraget er knyttet til et konkret kundeforhold. Det stenges ikke for at forsikringsmeglere kan utføre oppgaver for et forsikringsselskap, som f.eks. foredragsvirksomhet.

Et forsikringsmeglingsforetak skal i hht. forsikringsformidlingsloven § 5-2a (1) påse at provisjon og annen godtgjørelse som skal betales for forsikringsformidlingen, blir avtalt med oppdragsgiveren før oppdrag blir utført. Avtalen skal bekreftes skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det, eller forsikringsformidlingen omfatter tjenester knyttet til forsikringsforholdet etter at forsikringsavtalen er inngått.

Bestemmelsen understreker at det er forsikringsmegler og oppdragsgiver, og ikke forsikringsmegler og forsikringsselskapet, som skal avtale hva megleren skal ha betalt for de tjenestene som skal utføres.

Bestemmelsen gjelder ikke forsikringsformidling av gjenforsikring. Videre gjelder det ikke forsikringsformidling av forsikringer fra forsikringsselskaper som ikke er etablert i Norge, forutsatt at forsikringsmeglings-

foretaket videreformidler mottatt vederlag til oppdragsgiveren, jf. forsikringsformidlingsloven § 5-2a (3).

Bakgrunnen for at vederlaget skal avtales før oppdraget blir utført, er at oppdragsgiver da har mulighet til å velge en annen forsikringsmegler dersom prisen anses å være for høy. På denne måten unngås uenighet om hva som skal betales etter utført oppdrag.

Avtalen skal være skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det eller formidlingen omfatter tjenester utover selve kontraktslutningen. Det siste alternativet er aktuelt der forsikringsmegler skal utføre mange tjenester for kunden i løpet av året.

Etter forsvl. § 6-9 har et forsikringsselskap som driver virksomhet i Norge *“ikke adgang til å betale provisjon eller annet vederlag til forsikringsmeglingsforetak i anledning av formidling av forsikringsavtale til selskapet dersom forsikringsmeglingsforetaket ved å motta slik provisjon eller vederlag ville handle i strid med reglene i forsikringsformidlingsloven § 5-2a med tilhørende forskrift.*

Kongen kan fastsette nærmere regler til gjennomføring og avgrensning av bestemmelsene i første ledd, herunder regler om forsikringsselskapers adgang til å ha særlige pristariffer for administrative tjenester for forsikringer som kommer til et forsikrings-selskap fra forsikringsmeglingsforetak”.

Bestemmelsen gjentar og henviser til forbudet mot meglerprovisjon i forsikringsformidlingsloven § 5-2a.

Forbudet rettes både mot forsikringsmegler og forsikringsselskap. Det antas at forbudet blir mer effektivt når det også rettes mot forsikringsselskapene, og det vil være lettere for tilsynsmyndighetene å føre tilsyn.

7.4.4 ANSKAFFELSESREGELVERKET

Hvorvidt oppdraget må lysenes ut eller om det er tilstrekkelig å gjennomføre forenklet konkurranse – ved for eksempel å sende en forespørsel til ulike rådgivere – avhenger av om kontraktssummen er over eller under kr. 500.000,- ekskl. mva.

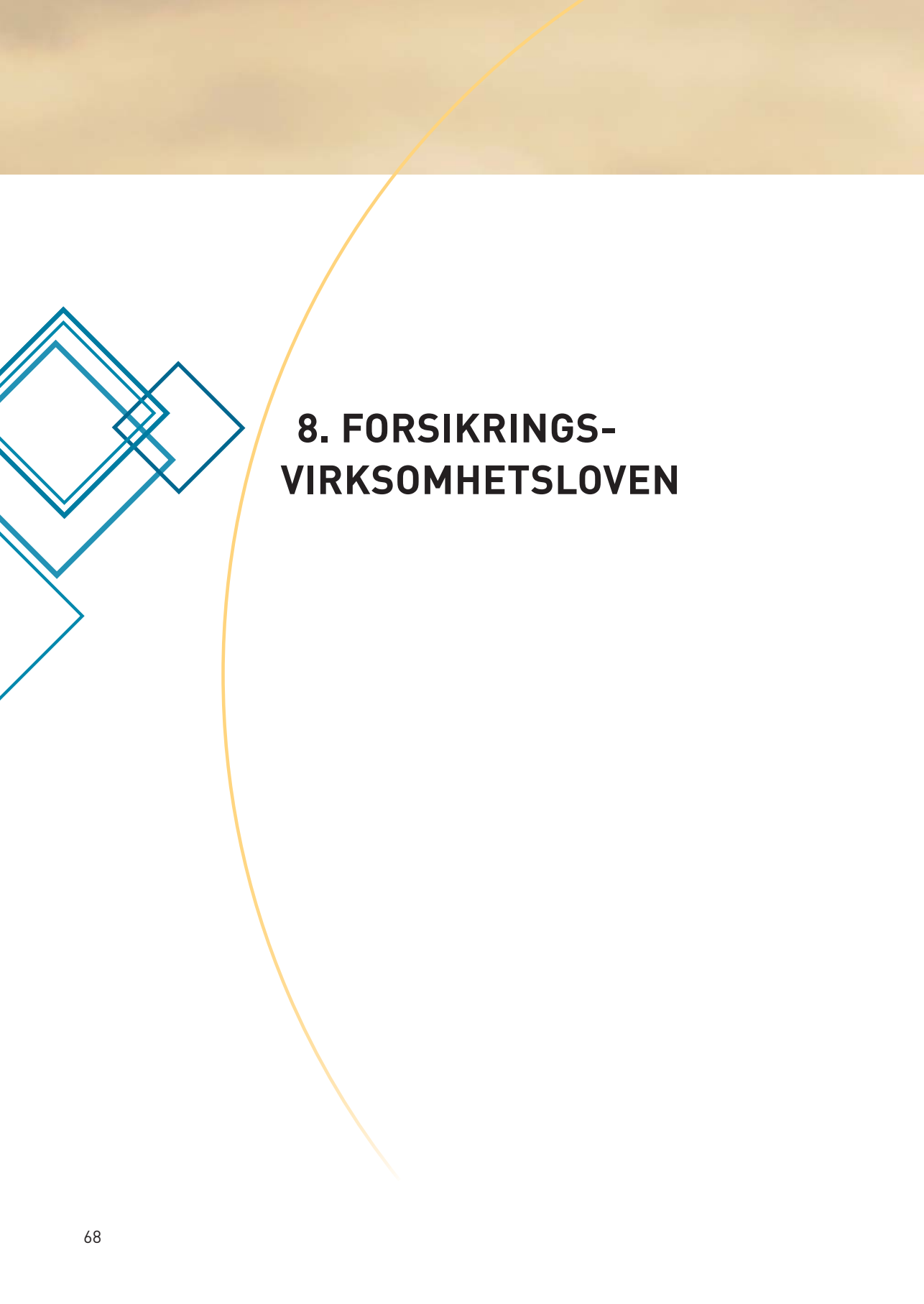
For anskaffelser med en verdi på mellom kr. 100.000,- og 500.000,-, gjelder ingen krav til anskaffelsesprosedyre. For disse anskaffelsene gjelder likevel krav om at den skal skje etter konkurranse og at det skal utarbeides protokoll for anskaffelsen, jf. forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) § 3-2.

Uansett størrelsen på anskaffelsen, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

Det er også viktig å være oppmerksom på regelen om rådgiverhabilitet i FOA § 3-8:

“Oppdragsgiver skal ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen, når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse”.

Denne særlige anskaffelsesrettslige habilitetsregelen er inntatt for å ivareta kravet til likebehandling og sikre reell konkurranse, jf. lov om offentlige anskaffelser (LOA) § 5 og FOA § 3-1, og må sees i sammenheng med den generelle habilitetsbestemmelsen i FOA § 3-7.

8. FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN

FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN

- Pensjonsinnretningenes forvaltningskapital deles inn i selskapsportefølje og kollektivportefølje
- Endring i premiegrunnlag skal varsles minst 4 måneder i forkant
- Loven angir hvordan avkastning og overskudd skal fordeles mellom kunde og selskap
- Det angis krav til bufferavsetninger
- Loven regulerer premieutjevning i kommunale ordninger

8.1 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

8.1.1 INNLEDNING

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) med forskrifter regulerer hvordan pensjonsinnretningene (forsikringsselskap og pensjonskasser) kan innrette sin virksomhet, krav til egenkapital, styre, vedtekter med mer.

Lovens kapittel 9 omhandler blant annet regler om premier, kapitalforvaltning og bufferavsetninger. Se også kapittel 9.3.12.

I kapittel 10 omhandles særlige forhold knyttet til kommunale pensjonsordninger, herunder regler for premieutjevning.

Kapittel 11 omhandler flytteregler, tidsfrister for å melde og gjennomføre flytting, hvilke midler som kan flyttes, medlemmers uttalerett m.m.

Loven angir videre enkelte punkter der lov om foretakspensjon gjøres gjeldende også for kommunale ordninger, som for eksempel reglene knyttet til premiefond.

Lovens kapittel 7 omhandler regler for pensjonskasser og opprettelse av slike. For en nærmere beskrivelse at dette kapitlet i forsikringsvirksomhetsloven, se kapittel 9 om egen pensjonskasse i denne veilederen

8.1.2 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 9

Lovens kapittel 9 omhandler blant annet regler om premier "prising", kapitalforvaltning og bufferavsetninger.

Oppdeling av pensjonsinnretningens kapital

Pensjonsinnretningens forvaltningskapital deles inn i:

- selskapsportefølje (selskapets midler)
- kollektivporteføljen (kundemidler)

Eiendelene i porteføljene skal holdes adskilt.

Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonsinnretningens ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre selskapet en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen, i tillegg til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Pensjonsinnretningen bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes, dog

innenfor krav om forsvarlighet. Avkastningen på selskapsporteføljen skal tilføres pensjonsinnretningen. For gjensidige selskaper eller pensjonskasser, der kunden også er eier, vil dette kunne påvirke vurderingen av den totale avkastningen og kostnaden for kunden.

Det følger av forsvl. § 9-7 annet ledd at *“Kollektivporteføljen skal bestå av eiendeler som motsvarer de forsikringsmessige avsetninger til dekning av kontraktfastsatte forpliktelser. Som kontraktfastsatte forpliktelser regnes forpliktelser som ikke er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje. Eiendeler som motsvarer erstatningsavsetning etter § 9-21 og risikoutjevningssfond etter § 9-22 skal også forvaltes i kollektivporteføljen.”*

Loven åpner for at hver av porteføljene deles inn i flere underporteføljer.

Pris- og overskuddsmodell for tjenestepensjonsordninger

Premien fastsettes ut fra priser som er meldt til Finanstilsynet og kan ikke avvike fra disse. Premien deles gjerne inn i tre forskjellige elementer knyttet til:

- administrasjon
- personrisiko (risiko for død/langt liv og uførhet)
- kapitalforvaltningsrisiko

Ovennevnte tre elementer skal forhånds-prises og premien fastsettes for ett år av gangen.

Hovedprinsippet i loven er at alt avkastnings-overskudd tildeles kunden. Videre får kunden alt overskudd på forsikringsrisiko, med unntak av den delen av årets overskudd (inntil 50 %) som pensjonsinnretningen setter av i et risikoutjevningsfond. Dette fondet kan benyttes i år der forsikringsrisikoen går med underskudd. Dersom det blir underskudd på forsikringsrisikoen må dette dekkes av pensjonsinnretningen.

Over- og underskudd på kostnader går til, eller dekkes av, pensjonsinnretningen.

Kapitalforvaltningsrisiko

Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningene hvert år vil oppnå en gitt avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde slik garantert minimumsavkastning.

Den forutsatte avkastningen kalles beregningsrente (eller rentegaranti). For at de innbetalte premiene virkelig skal bli tilstrekkelige som grunnlag til å finansiere fremtidige pensjoner, må pensjonsinnretningen oppnå en faktisk avkastning som er minst lik beregningsrenten. På denne måten blir beregningsrenten også en garantert minsteavkastning på kundenes premieinnbetalinger, og dette omtales gjerne som at det er avkastningsgaranti på disse midlene (såkalt «kundemidler»).

Beregningsrenten kan bestemmes av pensjonsinnretningen, eventuelt sammen med kunden, men Finanstilsynet angir maksimale grenser for hvor høy beregningsrenten kan være. For de aller fleste

kommunale pensjonsordninger er beregningsrenten 3 % for all innbetaling før 1. januar 2012. For innbetalinger etter 1. januar 2012 er beregningsrenten 2,5 %.

Bufferkapital

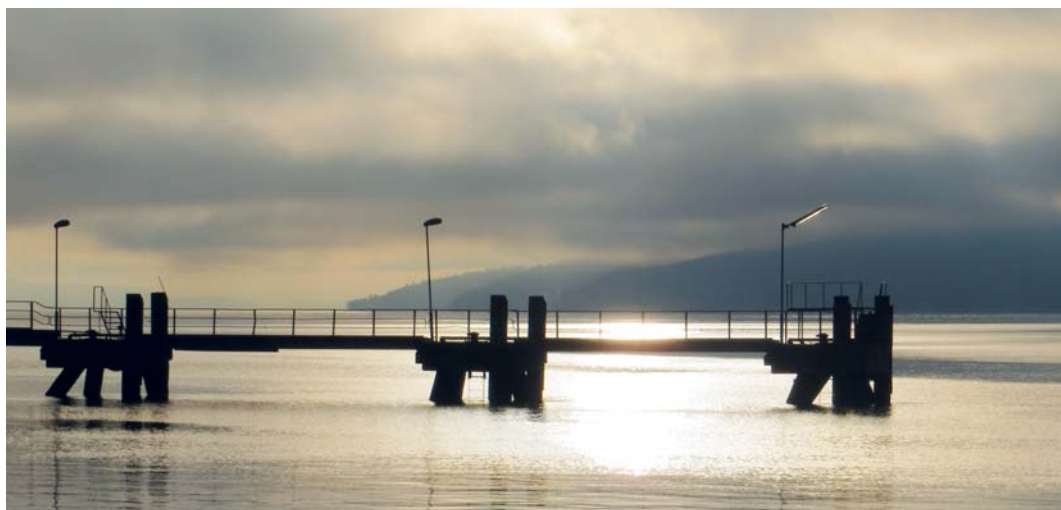
I tillegg til egenkapital, kan det foreligge annen bufferkapital i en pensjonsinnretning. Som nevnt skal kunden ha all avkastning på sine midler. Pensjonsinnretningen har imidlertid mulighet til å avsette noe av årets avkastning til såkalte tilleggsavsetninger, tilordnet den enkelte kunde. Forsvl. angir nærmere regler for hvordan avsetningene kan bestemmes det enkelte år, og angir at tilleggsavsetningene uansett ikke kan overstige 12 % av premiereserven.

Dersom pensjonsinnretningen ikke oppnår en avkastning som er minst like stor som beregningsrenten, kan tilleggsavsetning for kunden belastes for det som mangler mellom 0 % og beregningsrenten.

Videre er det knyttet kursreserver til hver enkelt kontrakt. Kursreguleringsfondet, som er de samlede kursreservene for pensjonsinnretningen, utgjør summen av urealiserte verdier på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen. Kursreservene er altså like uansett hvilken underportefølje av kollektivporteføljen kundens midler er plassert i.

Ved flytting av kollektiv pensjonsordning eller annen kollektivkontrakt skal kontraktens forholdsmessige andel av kursreguleringsfondet på beregningstidspunktet tilordnes kontrakten som tilleggsavsetninger. Selskapet har likevel adgang til å holde tilbake den forholdsmessige del av kursreguleringsfondet som utgjør inntil 2 % av kontraktens premiereserve.

Tilleggsavsetninger og kursreserver betegnes gjerne som kundens bufferkapital.

Rentegarantipremie

For å påta seg risikoen knyttet til å oppnå en avkastning lik beregningsrenten, krever forsikringsselskapene inn en såkalt rentegarantipremie.

Rentegarantipremien vil variere for hver enkelt kunde, avhengig av:

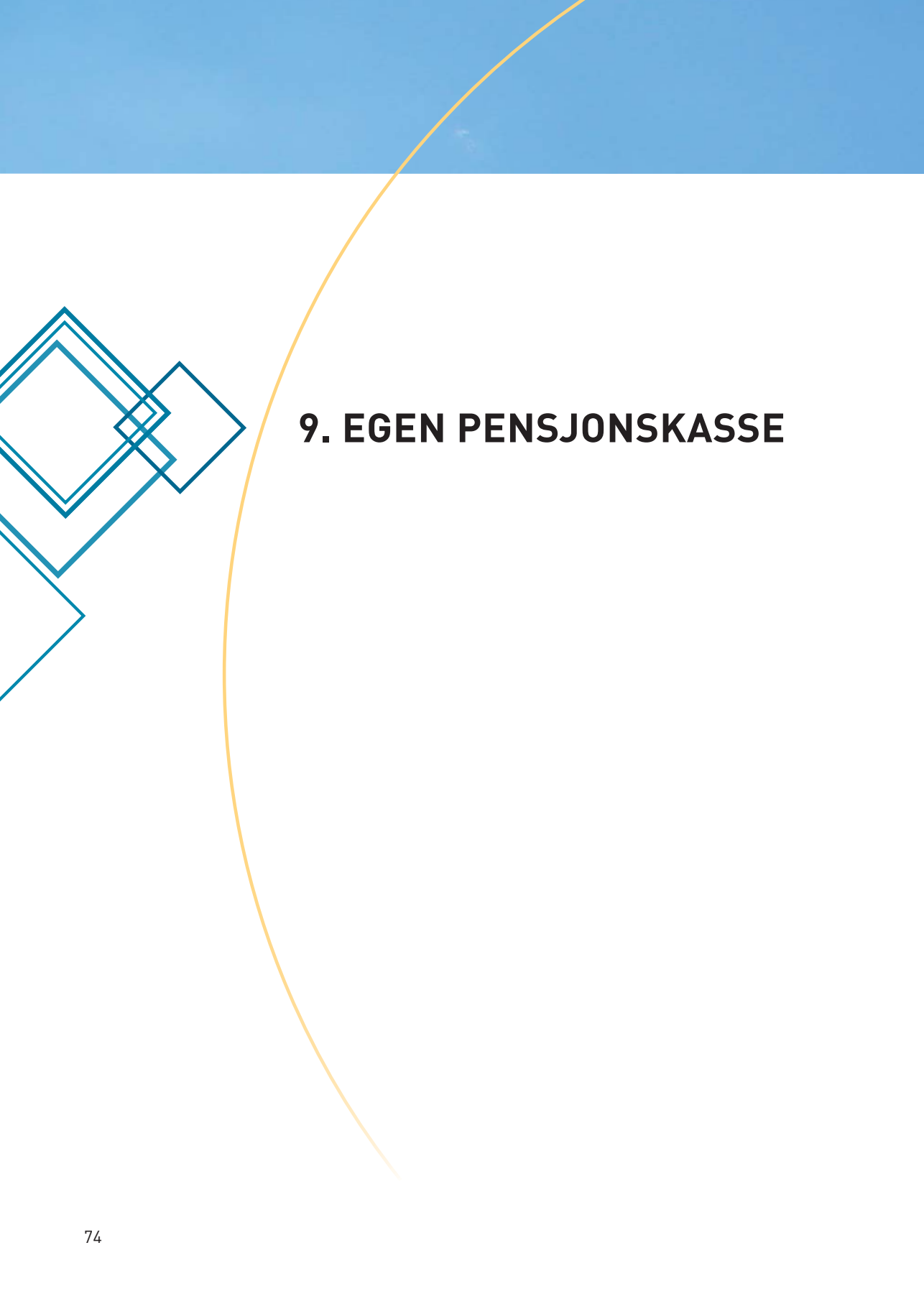
- størrelsen på gjennomsnittlig beregningsrente i avtalen
- størrelsen på buffere for avtalen
- risikoprofilen i kapitalforvaltningen

8.1.3 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 10

Forsikringsvirksomhetsloven kapittel 10 omhandler særlige forhold knyttet til kommunale pensjonsordninger. Innledningsvis gis det en definisjon av hva som betraktes som en kommunal ordning. Videre angis det regler for premieutjevning, fellesordning for premieberegning m.m.

8.1.4 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 11

Kapittel 11 omhandler regelverket knyttet til flytting av kollektive pensjonsordninger. Regelverket angir oppsigelses- og oppgjørstfrister, pensjonsinnretningens mulighet til å ta et flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

9. EGEN PENSJONSKASSE

VED VURDERING/OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE:

- Sett av tilstrekkelig tid til prosessen
- Husk drøftingsplikt med de ansatte
- Utred de økonomiske konsekvenser og risikoen ved å ha egen pensjonskasse:
 - Egenkapitalkrav og mulig solvenskrav
 - Forsikringsrisiko
 - Kapitalforvaltningsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Rapporteringsplikt
 - Operasjonell risiko
- Vurder mulig finansiering av egenkapital i pensjonskassen
- Utarbeid konsesjonssøknad og vedtekter

9.1 INNLEDNING

Pensjonskontoret har innhentet 2 juridiske vurderinger om hvorvidt kommunale pensjonskasser etter etablering er omfattet av lov om offentlige anskaffelser: Fra advokat Frode Lauareid, KS Advokatene og advokat Thomas Nordby, Arntzen de Besche Advokatfirma AS. Vurderingene har ulik konklusjon. Uten å ta stilling til disse vil Pensjonskontoret understreke at det foreligger en betydelig anskaffelsesmessig risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driften av en pensjonskasse. Advokatenes vurderinger er gjort tilgjengelig på Pensjonskontorets hjemmesider.

Pensjonskasser er underlagt forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.), og flere av bestemmelsene gjeldende for forsikringselskaper får også anvendelse for pensjonskasser. Kapittel 7 i loven omhandler regler for pensjonskasser og opprettelse av slike. Det er også gitt regler om pensjonskasser i forskrift til loven, herunder regler om underdekning i kommunale pensjonskasser.

En kommunal/fylkeskommunal pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet opprettet av kommunen/fylkeskommunen (heretter kalt "kommunen"), eventuelt sammen med én eller flere andre arbeidsgivere tilknyttet kommunen, med formål å oppfylle gjeldende pensjonsforpliktelser i Hovedtariffavtalen (HTA) i KS' sektor. Lovgivningen åpner også for at to eller flere kommuner kan etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 7-2 annet ledd.

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i HTA. Dette regelverket gjelder uansett om pensjonsordninger er i et forsikringsselskap eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon vil altså være uberørt av hvilken pensjonsinnretning som forvalter pensjonsordningen.

Pensjonskontorets styre har fattet særskilte vedtak i forbindelsen med daglig ledelse av en pensjonskasse, jf. punkt 9.3.4.

Arbeidsgivere med kommunal tjenestepensjonsforsikring i et livsforsikringsselskap inngår i et premiefellesskap med øvrige arbeidsgivere innenfor samme tariffområde.

I punkt 2.1.10 i HTA fremgår det at kommuner og bedrifter skal være i samme risikoutjevningsselskap. Fylkeskommuner skal være i et eget risikoutjevningsselskap.

Det betyr blant annet at premie for risikoelementer som uførhet og "langt liv" blir utjevnet på alle i samme fellesskap.

I en pensjonskasse utjevnes premien i hvert av disse risikoutjevningsselskapene.

AFP fra 62 til 65 år skal i henhold til § 1 i «Vedtekter om avtalefestet pensjon» i HTA ikke være en del av tjenstepensjonsordningen, men finansieres særskilt. Arbeidsgivere som har pensjonsordningen i KLP kan imidlertid velge å delta i et særskilt utjevningsselskap for AFP. I en pensjonskasse vil slik utjevning bare finne sted mellom de arbeidsgiverne som har pensjonsordningen i pensjonskassen.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for kommunens pensjonsforpliktelser.

Etter forsvl. § 6-8, jf. § 7-10 (1) er det obligatorisk for en pensjonskasse å inngå avtale om reassuranse.

Ved utredning av om kommunen skal opprette pensjonskasse bør den sørge for å få utredningen gjort av uavhengig rådgiver som ikke har egeninteresse av at pensjonskassen opprettes. Samtidig må det sørges for at det foretas en grundig gjennomgang av alle sider ved kommunens risiko ved å ha en egen pensjonskasse.

Det finnes flere aktører i pensjonsmarkedet som kan bistå i vurdering og etablering av egen pensjonskasse, jf. nærmere omtale i kapittel 7.4.

Pensjonskasseforeningen

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i Norge. Foreningen arbeider for å oppnå best mulig virksomhetsregler for pensjonskassene. Dette kan man lese nærmere om på foreningens hjemmesider: www.pensjonskasser.no.

9.2 VURDERING AV PENSJONSKASSE

Det kan være flere grunner til at en kommune vurderer å opprette en pensjonskasse. Det kan være at kommunen ønsker mer uttelling av for eksempel tiltak knyttet til å beholde seniorer i arbeid (slik at de ikke tar ut AFP) eller tiltak knyttet til å legge til rette for at færrest mulig ansatte uførepensjoneres. I en egen pensjonskasse, hvor kommunen ikke er med i et stort premieutjevningsfellesskap, kan slike tiltak gi direkte utslag i lavere premie eller høyere overskudd som direkte eller indirekte kan komme kommunen til gode.

Videre kan kommunen ønske mer nærhet til pensjonsordningen både for seg selv og medlemmene av pensjonsordningen. Ved opprettelse av pensjonskasse vil de ansatte i kommunen bli representert i styret.

Kommunen kan også ønske å få større nærhet til premieutviklingen. Kommunens kostnader til pensjon vil blant annet avhenge av avkastning og dermed av hvordan kapitalen forvaltes. Enkelte kommuner kan derfor

ønske større kontroll og påvirkningsmulighet på mulig avkastning.

Kommuner som vurderer en pensjonskasseløsning bør legge opp til en bredt forankret prosess hvor blant annet tidsperspektiv, risiko, kostnader og rammebetingelser vurderes. De tre første punktene omhandles i dette punktet. Rammebetingelser omtales i kapittel 9.3.

9.2.1 TIDSPERSPEKTIV VED OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE

Prosessen med å opprette en pensjonskasse bør starte i god tid i og med at det er mange forhold som må drøftes og avklares.

En godt forankret prosess rundt vurdering og opprettelse av pensjonskasse vil ta tid. Bare for å få på plass konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, ansvarshavende aktuar og annet nødvendig, vil det som regel kreves over et halvt år.

Skifte av selskap, herunder også opprettelse av pensjonskasse, skal drøftes med de tillitsvalgte før oppsigelse fra dagens pensjonsinnretning vedtas og sendes pensjonsinnretningen, jf. HTA punkt 2.1.10. Tidlig og god involvering av de ansatte vil videre være et godt grunnlag for å få til en god prosess.

En pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret/fylkestinget. Tidsplanen for vurdering av, og vedtak om, opprettelse av en pensjonskasse må ta høyde for tid til tilstrekkelig politisk behandling.

Det må videre påregnes tid til anbudsrunder dersom administrasjon og kapitalforvaltning

skal utføres av andre enn pensjonskassen. Alternativt må det påregnes tid til å få på plass disse funksjonene internt i pensjonskassen.

Oppsigelse av avtalen med dagens pensjonsinnretning må skje senest 30. september for opphør ved kalenderårets slutt, jf. TPO-vedtektene § 14-1. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 1. desember. Det følger av HTA punkt 2.1.10 at kommuestyret/fylkestyret/styret skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør, herunder også etablering av pensjonskasse.

Det finnes flere aktører i pensjonsmarkedet som kan bistå i vurdering og etablering av egen pensjonskasse. Det finnes også flere aktører som tilbyr tjenester for etablerte pensjonskasser, herunder administrasjon, kapitalforvaltning, m.v., jf. kapittel 7.4.

9.2.2 VURDERING AV RISIKO

Ved opprettelse av en pensjonskasse påtar kommunen seg en risiko de tidligere ikke hadde, ved at risiko knyttet til manglende avkastning og risikoresultat ikke lenger vil ligge hos et livsforsikringsselskap.

De største risikoene knyttet til egen pensjonskasse vil være:

- Avkastningsrisiko og egenkapitalrisiko
- Forsikringsrisiko
- Operasjonell risiko

Avkastnings- og egenkapitalrisiko

Avkastningsrisikoen må vurderes spesielt, og er nærmere omtalt i punkt 9.4.2. Ut fra hvilken forventet avkastning, med tilhørende risiko, kommunen ønsker at pensjonskassen skal

ha, må kravet til egenkapital vurderes. Dette henger sammen med hvor risikofylte investeringer pensjonskassen har. I en forsikret løsning vil forsikringsselskapet bære ansvaret for at avkastningen oppnår et minstenivå lik den beregningsrenten som benyttes i premieberegningen.

De første årene etter at en pensjonskasse er opprettet vil det kunne være behov for ekstra bufferkapital (se kapittel 8.1.2). På tidspunktet pensjonskassen opprettes vil det som regel ikke finnes kursreserver. Samtidig må pensjonskassen allerede første år oppnå en avkastning minst lik beregningsrenten i premietariffen.

For å påta seg risikoen knyttet til å oppnå en avkastning lik beregningsrenten, krever forsikringsselskapene inn en såkalt rentegarantipremie. Også en pensjonskasse skal i utgangspunktet beregne premie for rentegaranti.

I verste fall kan egenkapitalen i en pensjonskasse gå tapt. Dersom kommunen har store deler av egenkapitalen i egne bygg, bør kommunen derfor vurdere å sikre seg at den har midler som gjør at den kan kjøpe tilbake byggene fra pensjonskassen om den ikke ønsker å selge eiendommen dersom egenkapitalen går tapt.

Forsikringsrisiko

Forsikringsrisikoen blir annerledes for kommuner med egen pensjonskasse enn kommuner med sin pensjonsordning i et forsikringsselskap. Forsikringsrisikoen for alderspensjon er knyttet til om medlemmene lever lenger enn antatt i premiefastsettingen.

Da vil det etterhvert oppstå et forsikringsmessig tap. Forsikringsrisikoen for uførepensjon er knyttet til om flere, og yngre, enn antatt i premiefastsettingen blir uføre. Forsikringsrisikoen for ektefelle- og barnepensjon er knyttet til om flere dør enn det som var antatt i premiefastsettingen.

Dersom kommunen og dens pensjonsordning er med i et forsikringskollektiv i et livsforsikringsselskap er det sistnevnte som bærer forsikringsrisikoen.

I en pensjonskasse er det kassen selv som bærer slik risiko. I år hvor risikoresultatet blir positivt kan pensjonskassen sette av halvparten av risikoresultatet i et risikoutjevningsfond og på denne måten få en buffer mot fremtidig forsikringsrisiko. Hvor stor risikoen blir i pensjonskassen vil avhenge blant annet av antall medlemmer i kassen. Et lite antall medlemmer gir større risiko for store svingninger i risikoresultatet fra år til år enn med et stort antall medlemmer.

Med en egen pensjonskasse vil ulike tiltak kommunen setter i verk for å få flere ansatte til å stå lenger i jobb og færrest mulig uføre i større grad kunne påvirke risikoresultatet enn om kommunen hadde sin pensjonsordning i et livsforsikringsselskap.

Operasjonell risiko

Kredittilsynet definerer operasjonell risiko som "risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser". Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Operasjonell risiko ved opprettelse av en pensjonskasse bør vurderes spesielt.

9.2.3 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Ved opprettelse av en pensjonskasse vil det påløpe en rekke kostnader knyttet til prosessen med opprettelsen.

Årlige administrasjons- og forvaltningskostnader må fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Kostnadene betales inn i forbindelse med premiebetalingen. Dersom innbetalte kostnader ikke er tilstrekkelig til å dekke kostnadene til et forsikringsselskap, må forsikringsselskapet selv dekke det resterende. Dersom kostnaden er lavere enn fastsatt på forhånd, går overskuddet til pensjonsinnretningen.

I en pensjonskasse er det pensjonskassen som må bære risikoen for at de forhåndsinnbetalte beløpene er tilstrekkelige.

Størrelsen på forvaltningskapitalen i en eventuell pensjonskasse vil kunne være avgjørende for hvor høy kostnad som er forbundet med å drifte en pensjonskasse (administrasjons- og forvaltningskostnader) kontra å ha pensjonsordningen i et forsikringsselskap. Stordriftsfordeler gjør vanligvis at kostnadene blir lavere jo større forvaltningskapitalen er. Også andre forhold enn størrelsen på forvaltningskapitalen vil kunne påvirke kostnadene.

9.3 RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER

Forsvl. kapittel 7 angir regler for pensjonskasser. Noen av de forholdene som er omtalt i loven er kravene til konsesjon, styre og daglig leder. I lovens kapittel 9 er regelverket for livsforsikring, som også pensjonskasser er omfattet av, beskrevet. Forsvl. kapittel 9 er også omtalt i kapittel 8 i denne veilederen. Videre er det gitt en rekke krav til rapportering fra pensjonskasser til myndighetene.

9.3.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive en pensjonskasse, jf. forsvl. § 7-3 første ledd. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden fremgår av forsvl. § 2-3 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer pensjonskassen skal tilby, driftsplan for de tre første driftsår, med mere.

9.3.2 VEDTEKTER

Forsvl. § 7-4 regulerer pensjonskassens vedtekter. Vedtektene, herunder eventuelle endringer, må godkjennes av Finanstilsynet, jf. forsvl. § 7-4 fjerde ledd. Vedtektene inneholder bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold, og skal til en hver tid være i tråd med alle pensjonsbestemmelser i HTA.

Vedtektene skal minst angi følgende:

- a) pensjonskassens navn og forretningskontor,
- b) pensjonskassens virksomhet,
- c) minstekrav til grunnkapital,
- d) regler om styre, daglig leder og andre organer,
- e) regler om valg av styremedlemmer, styreleder, andre organer og revisor,
- f) regler om vedtak vedrørende endring av vedtekter og sammenslutning, deling og avvikling av pensjonskassen,
- g) regler om utbytte av grunnkapitalen og andre kapitalinnskudd.

Finanstilsynet har med hjemmel i forsvl. § 2-1 annet ledd, jf. § 7-3 tredje ledd, fastsatt egnethetskrav til styremedlemmer og daglig

leder. Dette er regulert i Finanstilsynets rundskriv nr. 5/2012 med vedlegg som ble oppdatert i 2013. Det er Finanstilsynet som vurderer om kravene er oppfylt. Ved tilsyn med kommunale pensjonskasser i 2013 hadde Finanstilsynet følgende momenter de vektla:

- at styret har tilstrekkelig kompetanse på alle pensjonskassens virksomhetsområder, herunder lover og regelverk på disse områdene
- at styret bør ha en sammensetning som sikrer at styret som kollektiv har tilstrekkelig kompetanse til å styre og føre tilsyn med pensjonskassens virksomhet
- at det bør utarbeides en opplæringsplan, spesielt når det er oppnevnt nye styremedlemmer
- at styremedlemmer, daglig leder eller andre personer som faktisk leder virksomheten skal oppfylle visse egnethetskrav
- at styret jevnlig bør evaluere sitt arbeid og sin kompetanse, jf. risikostyringsforskriften § 3.
- at egnevaluering er et sentralt ledd i etterlevelsen av egnethetskravene som omfatter styremedlemmer, daglig leder og andre personer som faktisk leder virksomheten, jf. Finanstilsynets rundskriv 5/2012.

9.3.3 STYRET

Etter forsvl. § 7-6 første ledd skal pensjonskassen ha et styre med minst tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er på 100 millioner kroner eller mer, skal styret ha minst fem styremedlemmer. Styret skal ha minst ett medlem uten tilknytning

til pensjonskassen eller til arbeidsgiver, foretak, forening eller annen institusjon med pensjonsordning i pensjonskassen. Medlemmene i pensjonskassen skal være representert i styret. Pensjonistene regnes i denne forbindelse som medlemmer i pensjonsordningen.

Pensjonskassens styre er ikke underlagt kommunens administrasjon og ledelse, og kommunen vil derfor ha begrenset innflytelse på drift og forvaltning av kommunens pensjonsforpliktelser og kapitalforvaltning.

9.3.4 DAGLIG LEDER

Daglig leder tilsettes av styret, og kan ikke samtidig være medlem av styret, jf. forsvl. § 7-6 annet ledd.

Pensjonskasser er omtalt i HTA punkt 2.1.10. I tillegg har Pensjonskontoret fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser:

"Hovedtariffavtalen (HTA) åpner mulighet for at det kan opprettes egne kommunale pensjonskasser. Pensjonskontorets styre har oppfattet at tariffpartenes intensjon er at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

Pensjonskontorets styre har kommunisert med tariffpartene og forsikret seg om at dette er en riktig forståelse av tariffpartenes syn. Det er tariffpartene som fortolker HTA.

Pensjonskontorets styre har på denne bakgrunn lagt til grunn at egne pensjonskasser, som ikke tilfredsstiller disse kravene, vil være i strid med HTA... "

Videre heter det:

"Kravet om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver er noe mer enn et formelt krav. Daglig leder funksjonen må ha et reelt innhold ved at daglig leder selv må kunne utføre de vesentlige deler denne stillingen tilsier. I valg av daglig leder er et viktig hensyn å unngå at det oppstår habilitetsproblemer ved eventuelle interessekonflikter mellom kommunen og pensjonskassen".

9.3.5 RAPPORTERING

Finanstilsynet skal blant annet se til at pensjonskasser overholder gjeldende regelverk, jf. finanstilsynsloven § 3. Pensjonskasser må derfor rapportere regnskap/nøkkeltall, kapitaldekning/solvensmargin og resultat av stresstester til Finanstilsynet.

9.3.6 KAPITALKRAV

En pensjonskasse må ha grunnkapital og tilfredsstillende kapitaldekning etter nærmere regler gitt i forsvl. § 7-5. Som nevnt tidligere kan det med bakgrunn i krav om avkastning minst lik beregningsrenten allerede første år, være behov for ekstra kapital fra starten. For de fleste pensjonsordningene vil premiereserven øke i lang tid fremover som følge av ytterligere opptjening av pensjon og regulering av pensjoner under utbetaling.

Økt premiereserve gir økt kapitalkrav. I tillegg til startkapital vil det derfor kunne være behov for mer eller mindre årlige egenkapitaltilskudd.

Det er ikke alle kommuner som har nok likvider til grunnkapitalen i en pensjons-

kasse. Kommuner kan få aktivert verdier knyttet til kommunale eiendommer ved at disse kan inngå som en del av egenkapitalen i pensjonskassen. Eiendommene vil da få en ny verdifastsettelse og blir et aktivum for kommunen. Det må imidlertid samtidig opprettes en leiekontrakt med kommunen som vil få en ny utgift i sitt regnskap knyttet til husleie. Det må også betales dokumentavgift ved overdragelsen av eiendommen. Finanstilsynet har i prosesser med kommuner som skal opprette pensjonskasser gjort det klart at pensjonskassen ikke kan «overkapitaliseres» med kommunal eiendom.

Det er i forskrift til forsvl. beskrevet hvordan kravet til kapitaldekning avhenger av hvilke aktivaklasser pensjonskassen benytter for plassering av forvaltningskapitalen.

Finanstilsynet setter krav om at pensjonskassen skal ha en forsvarlig kapitalforvaltning. Dette innebærer at eiendeler til dekning av forsikringsmessige avsetninger skal være plassert hensiktsmessig og betryggende sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelse og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning, jf. forsvl. § 6-6 jf. § 7-10. Se også forskrift til forsvl. om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning.

Finanstilsynet vurderer jevnlig alle pensjonskassers styrings- og kontrollsystemer samt risikonivå på kapitalforvaltningen. Det legges til grunn at alle pensjonskasser til en hver tid har tilfredsstillende risikobærende evne. Finanstilsynet overvåker også pensjonskassers soliditet. Finanstilsynet kan foreta stedlig tilsyn i pensjonskassene, og har hatt slikt tilsyn i flere kommunale pensjonskasser.

Forskrift om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning stiller krav om at pensjonskassen jevnlig skal gjennomføre risikoanalyser ("stresstester"). Det betyr at pensjonskassen skal analysere hvordan ekstraordinære forhold i finansmarkedet og ekstraordinært forløp for den forsikringsmessige risiko vil påvirke pensjonskassens bufferkapital (eiendeler og forpliktelser til både bokført og reell verdi). Formålet med analysen er å belyse pensjonskassen evne til stå i mot særlig ugunstig økonomisk forløp.

På Finanstilsynets hjemmesider redegjøres for de ulike krav til en pensjonskasses kapitalforvaltning:

<http://www.finanstilsynet.no/no/Forsikring-og-pensjon/Skadeforsikring/Tema/Kapitalforvaltning/>

9.3.7 SOLVENS

EU har samlet alle sentrale direktiver som dekker områdene livsforsikring, skadeforsikring og reassuranse samt forsikringsgrupper i ett direktiv – Solvens II, som også vil innføres i Norge. Finanstilsynet legger til grunn at det nye direktivet tidligst vil tre i kraft 1. januar 2016.

I EU-regi arbeides det med tilsvarende regler som er planlagt å gis virkning for pensjonskasser. Det har vært gjennomført beregningsstudier knyttet til dette arbeidet, der også store norske pensjonskasser (herunder kommunale pensjonskasser) har deltatt.

9.3.8 ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Alle pensjonskasser må ha en ansvarshavende aktuar. Aktuaren er ansvarlig for at pensjonskassens virksomhet til enhver tid blir drevet på en forsikringsteknisk ansvarlig måte. Aktuaren skal blant annet foreta beregning av forsikringsmessige avsetninger og se til at pensjonskassens premier ikke er fastsatt i strid med forsvl. Det gjelder samme regelverk for pensjonskasser som for livsforsikringsselskaper hva angår meldeplikt til Finanstilsynet om slike premietariffer.

9.3.9 REVISOR

Pensjonskassen må også ha en revisor. Det er krav om at ansvarshavende aktuar og revisor må møte samtidig på minst to styremøter i året, jf. forsvl. § 7-6 fjerde ledd.

9.3.10 INTERNKONTROLL

I Rundskriv 3/2009 fra Finanstilsynet er det gitt veiledning til forskrift til finanstilsynsloven om risikostyring og internkontroll.

9.3.11 BEREGNINGSRENTE

I beregning av tjenestepensjon benyttes en beregningsrente for diskontering av fremtidig pensjonsutbetaling som grunnlag for beregning av premie og premiereserve. Beregningsrenten inngår i premietariffen som livsselskap og pensjonskasser melder til Finanstilsynet. Fra 2012 ligger beregningsrenten for premie for ny opptjening på 2,5 prosent. Finanstilsynet vurderer hvert år mulig endring i beregningsrenten.

Ved opprettelse av pensjonskasser må alle forpliktelser være beregnet ut fra en beregningsrente på maksimalt 3 prosent. Dette er angitt i Finansdepartementets brev av 7. juli 2008 til Kredittilsynet (nå Finanstilsynet).

For pensjonskasser som har hatt høyere beregningsrente enn 3 prosent historisk, vil dette innebære et gap i premiereserven ved opprettelse som må dekkes fra tilleggsavsetninger, premiefond eller ved innbetaling fra kommunen. Ved vurdering av opprettelse av pensjonskasse bør eventuelle manglende avsetninger avdekkes.

9.3.12 PREMIETARIFF

Pensjonskassen skal etter forsvl. § 9-6 (som er gjort gjeldende for pensjonskasser) melde pristariffer (premietariff) til Finanstilsynet. Pristariffene skal gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti. Premietariffen skal utformes slik at pensjonskassens premier står i rimelig forhold til den risiko som overtas.

I et forsikringsselskap er det selskapet som vurderer premietariffene. Ved opprettelse av en pensjonskasse må det vurderes hvilke forutsetninger kassen skal legge til grunn

for risiko for langt liv, uførhet og dødelighet, samt kostnader. Det er ikke alle premieelementene som etter HTA skal utjevnes.

Kommunal tjenestepensjon og utbetaling av alders- og/eller uføre- og enke-/enkemannspensjon er en svært langsiktig forpliktelse for arbeidsgivere. Fra første premie er innbetalt til siste pensjon er utbetalt kan det gå opp til 80 år dersom en person blir ansatt som 20-åring og lever til hun er 100 år. Kommunen må være klar over at pensjon er en langsiktig forpliktelse for kommunen. Valg av premieutjevning i et forsikringsselskap kontra premie i en pensjonskasse bør derfor vurderes særskilt.

Dødelighetsforutsetninger

Med virkning fra 2014 er det etter pålegg fra Finanstilsynet innført et nytt dødelighetsgrunnlag for kollektive pensjonsordninger i livsforsikringsselskaper og pensjonskasser som gir økte premier. Bakgrunnen er at økt og økende forventet levealder setter krav til økte premier og høyere premiereserve for å sikre tilstrekkelige midler til å dekke fremtidige forpliktelser. Samtidig kan det tas hensyn til at alderspensjonene fra offentlige ordninger skal levealdersjusteres, noe som gir lavere premie og lavere premiereserve enn ellers.

Finanstilsynet har åpnet for at manglende avsetninger knyttet til nytt dødelighetsgrunnlag kan finansieres ved en opptrappingsplan over inntil 7 år, og at midler kan tas fra avkastningen. Samtidig skal pensjonsinretningen bidra med minst 20 prosent av oppreserveringsbehovet.

Ved opprettelse av en pensjonskasse krever Finanstilsynet i utgangspunktet at avsetningene fullt ut er gjort ut fra det nye dødelighetsgrunnlaget. Tilsvarende gjelder ikke ved flytting til et forsikringsselskap. Kommuner som vurderer å opprette pensjonskasse bør sikre seg informasjon om hvilken premiereserve de vil få overført.

Ny uførepensjon og uførepremie

Som nevnt i kapittel 3.4.3 har tariffpartene innen KS-området ikke implementert endringer i uførepensjonsordningen i HTA tilsvarende de som er vedtatt for de lovfestede offentlige tjenestepensjonsordningene. I det kommende hovedoppgjøret 2014 vil tariff-

partene trolig ta stilling til endringer i uførepensjonsordningen for kommunal sektor. Ved vurdering av opprettelse av en pensjonskasse bør kommunen få kartlagt i hvilken grad overgang til ny uførepensjon vil føre til at premiereserver i livselskapet hvor kommunen har sin tjenstepensjonsordning blir frigjort, i så fall hvor mye, samt hvordan kommunens andel av frigjort reserve blir beregnet og eventuelt tilført premiefond. Håndteringen av overgangen til ny uførepensjonsordning og frigjorte midler i denne forbindelse vil kunne være forskjellig i en egen pensjonskasse og i et forsikringsselskap.

Som følge av overgang til ny uførepensjon vil premien for mange ansatte kunne gå ned. Ved vurdering av egen pensjonskasse vil premietariffen for uførepensjon ha betydning.

9.3.13 INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (AKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Forsvl. § 10-16 hjemler en særlig opplysningsplikt for pensjonskassen. Etter annet ledd fremkommer det at pensjonskassen hvert år skal sende forsikringstakeren (kommunen) utskrift av kontoen for pensjonsordningen sammen med opplysninger som vil være av vesentlig betydning for forsikringstakerens vurdering av forsikringsforholdet. Nærmere regler om kontoføring er gitt i forskrift til forsvl.

Pensjonsinnretningen (pensjonskassen) skal etter forsvl. § 10-16 tredje ledd utstede et pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrær sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (oppsatte rettigheter) på fratredestidspunktet. Pensjonsinnretningen skal senere på

forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Etter forsikringsavtaleloven § 19-4 skal det gis forsikringsbevis og vilkår som gjelder for forsikringen til medlemmene. Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av ordningen.

9.3.14 REGNSKAPSFØRING AV PENSJONSFORPLIKTELSE

I forskrift til kommuneloven om årsregnskap og årsberetning angis det hvordan pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser skal regnskaps- og balanseføres i kommune-regnskapene. Norsk Regnskapsstiftelse har i sin regnskapsstandard for føring av pensjonsforpliktelser, NRS 6, med vedlegg, angitt flere forhold knyttet til slik regnskapsføring.

Ved overgang fra et forsikringsfelleskap til en pensjonskasse vil også kommunens regnskaps- og balanseføring av tjenstepensjonen bli påvirket. Slike effekter bør vurderes før opprettelse av pensjonskassen.

9.4 DRIFT AV EN PENSJONSKASSE

Drifting av pensjonskasse vil kunne kreve mye arbeid. Hvor mye arbeid det blir, vil avhenge av om de fleste funksjoner er satt bort til andre eller er i pensjonskassens regi. I tabellen under er det listet opp forskjellige funksjoner en pensjonskasse må ivareta.

Enkelte funksjoner ved drifting av en pensjonskasse

Forsikringstekniske og administrative forhold:	Kapitalforvaltningsforhold:
■ Daglig leder	■ Forvaltningsstrategi
■ Ansvarshavende aktuar	■ Forvaltning
■ Medlemsregistre	Overvåking
■ Pensjonsberegningssystemer	Rapportering
■ Pensjonsutbetaling	Risikoanalyser
■ Reassuranse	
■ Regnskap og rapportering (inkl. revisor)	
■ Service og informasjon til medlemmer (aktive, oppsatte og pensjonister)	

9.4.1 FORSIKRINGSTEKNISKE OG ADMINISTRATIVE FORHOLD

Daglig leder

Daglig leder har ansvaret for alt som har med den daglige drift av pensjonskassen, og har også delegerte oppgaver gitt av styret for f.eks. oppfølging av kapitalforvaltningsstrategien.

Det vises ellers til omtale av daglig leder i punkt 9.3.4.

Ansvarshavende aktuar

Pensjonskassen skal ha tilknyttet en ansvarshavende aktuar, som er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger, jf. forsvl.

§ 9-24 og § 7-10. Aktuarens minimumsforpliktelser er regulert i egen forskrift og vil utover dette kunne bistå med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling. Aktuaren skal påse at premien står i et rimelig forhold til den risikoen pensjonskassen har påtatt seg.

Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuar-konsulentselskap eller et livsforsikrings-selskap, eller pensjonskassen kan velge å ansette egen aktuar.

Etter forsvl. § 7-6 (4) skal revisor og ansvarshavende aktuar i pensjonskassen møte samtidig i minst to styremøter pr. år.

Medlemsregistre

Ajourhold av medlems- og pensjonistregistre baseres på ajourføring fra kommunens lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som følges av kommuner som har pensjonsordning i livsforsikringsselskap.

Pensjonsberegningssystemer

Beregning av pensjoner når de kommer til utbetaling er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen, som oftest ved beregningsfunksjonalitet som er innebygget i IT-løsningen.

For uføre må uføregrad vurderes, og det vil i mange tilfeller være behov for medisinsk kompetanse for å vurdere kravet til uførepensjon.

Pensjonsutbetaling

Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, eller av en annen leverandør, evt. kommunens eget lønnsutbetalingssystem.

Reassuranse

Forsvl. § 6-8, jf. § 7-10 første ledd pålegger alle pensjonskasser å inngå avtale om reassuranse. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

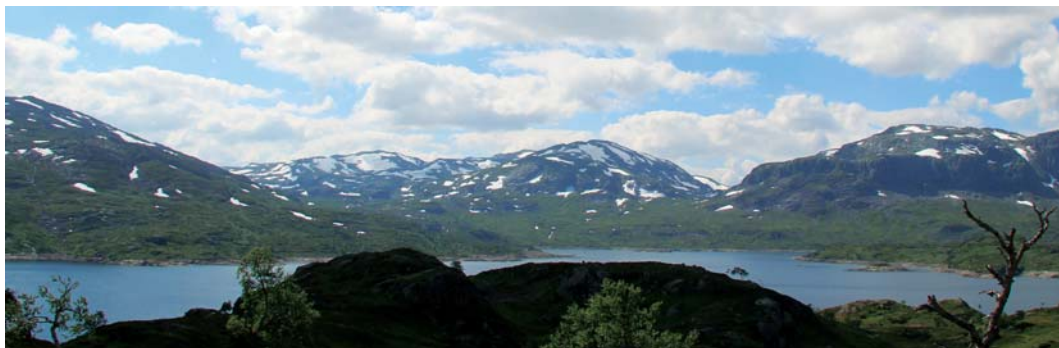
I praksis er det vanlig at en pensjonskasse som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

Det kan være aktuelt for pensjonskassen å vurdere også mer omfattende dekninger, avhengig av risikoprofil og risikobærende evne.

Regnskap og rapportering (inkl. revisor)

Etter forsvl. skal Finanstilsynet føre tilsyn med blant annet kommunale pensjonskasser.

Krav til pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift til regnskapsloven om årsregnskap for pensjonsforetak. Forskriften regulerer

hvordan resultat, balanse, endringer i ansvarlig kapital, kontantstrømmer og noter skal oppstilles i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og Statistisk Sentralbyrå innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Det er flere rapporter som skal innrapporteres kvartalsvis, halvårlig eller årlig. Nærmere oversikt over innrapporteringsforpliktelsene finnes på:

http://www.ssb.no/a/innrapportering/pensjonsfond/port-veiledning_2013.pdf.

Fra og med regnskapsåret 2014 skal årsberetning for pensjonskasser gjøres tilgjengelig på internett, jf. forskrift til regnskapsloven om årsregnskap for forsikringsselskaper.

Det følger av forsvl. § 7-4 første ledd at pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem av pensjonskassen. Dette følger av revisorloven § 4-1. Dersom kommune-revisjonen er organisert internt i kommunen,

kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen.

Service og informasjon til medlemmer

Pensjonskassene kan yte ulik service og informasjon til medlemmene (aktive, oppsatte og pensjonister). Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldings-skriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt årlig forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, nettsider/pensjonsportal og/eller lånemuligheter.

Forsvl. § 10-13 (2) sier at renten for lån til forsikringstaker eller medlemmer skal settes lik vanlig markedsrente for tilsvarende lån. Lånevilkårene skal gi adgang til å endre renten i samsvar med utviklingen av markedsrenten.

Enkelte kasser har informasjon på internett til medlemmer av pensjonsordningen. Norsk Pensjon skal ha tilbudt både pensjonskasser og forsikringsselskaper å delta med informasjon om pensjon i nettportalen norskpensjon.no

9.4.2 KAPITALFORVALTNINGSFORHOLD

Ansvar for kapitalforvaltningen er et stort ansvar i en pensjonskasse, og feil i kapitalforvaltningen kan få store økonomiske konsekvenser for pensjonskassen.

I forskrift til forsvl. om livsforsikrings-selskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning er det gitt bestemmelser om en pensjonskasses³ kapitalforvaltning. Krav til å ha en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi er behandlet i forskriften § 2-1,

Forvaltningsstrategi

Styret i pensjonskassen skal som nevnt vedta en kapitalforvaltningsstrategi. Denne skal sikre at de risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom kapitalforvaltningen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital. Strategien skal følges opp jevnlig, minst årlig, og revideres ved behov.

Kapitalforvaltningsstrategien angir de overordnede retningslinjer for forvaltningen av pensjonskassens midler, herunder organisering og ansvarsforhold, styre- og ledelsesrapportering samt uavhengig kontroll. Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåking.

Pensjonskassen kan sette bort hele eller deler av forvaltningen gjennom avtale(r) med

bank, livsforsikringsselskap eller virksomhet med tillatelse til å drive aktiv forvaltning.

Pensjonskassen må ta stilling til om pensjonskassens forvaltningskapital skal forvaltes som en eller to porteføljer (eller flere), jf. forsvl. § 9-7.

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte alle pensjonskassens midler, og beskrive:

- Organisering
- Ansvarsforhold
- Styre- og ledelsesrapportering
- Overvåking
- Kontroll

Forvaltning

Forvaltningsstrategien bestemmer hvordan forvaltningen skal gjennomføres, og ligger til grunn for de mandat som gis en eller flere forvaltere, direkte eller via rådgiver. Daglig leder har det delegerte ansvaret for å følge opp forvaltningen og å påse at ønsket rapportering finner sted fra denne/disse.

En pensjonskasse kan plassere sine midler i fond eller i direkte papirer innenfor følgende aktivaklasser: Pengemarked, aksjer, obligasjoner, eiendom, utlån og infrastruktur, jf. kapitalforvaltningsforskriften.

Overvåking

Det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til

³ Pensjonskasser omtales i forskriften som «selskap»

fastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

Fra forskrift om kapitalforvaltning i livsforsikring (FOR-2007-12-17 nr. 1457) § 2-2 hitsettes:

«Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen, skal løpende vurdere om, og påse at, kapitalforvaltningen utøves i tråd med kapitalforvaltningsstrategien og øvrige retningslinjer for forvaltningen.

Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og selskapets kapitalforvaltningsstrategi. Overvåkingen skal være betryggende i forhold til kapitalforvaltningens omfang, kompleksitet og risiko.

I enkelte tilfeller vil særlig aktsom overvåking av kapitalforvaltningen kreves (...).

(...)

Dersom overvåkningsenheten avdekker brudd på kapitalforvaltningsstrategien eller øvrige etablerte retningslinjer, skal enheten uten unødig opphold rapportere dette til den instans som har vedtatt retningslinjene. Alvorlige brudd skal rapporteres umiddelbart.

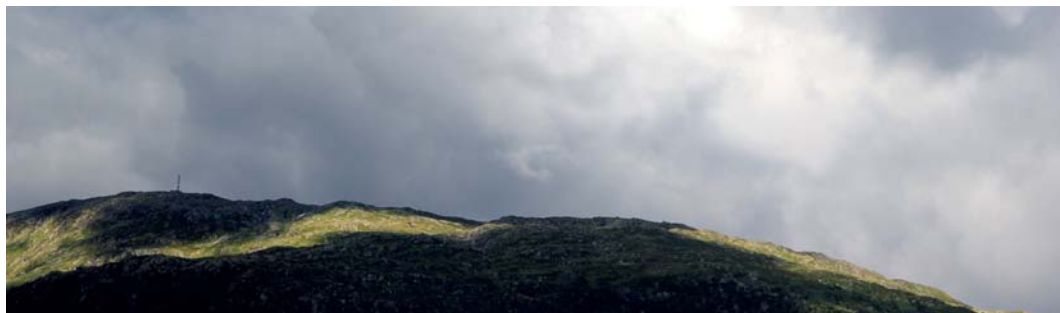
Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen skal, jevnlig rapportere til styret og ledelsen i selskapet om risiko, resultater og etterlevelse. Rapportene skal være skriftlige. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten. Institusjonens system for styring og kontroll med kapitalforvaltningen skal jevnlig evalueres av uavhengige kontrollfunksjoner, jf. forskrift

22. september 2008 nr. 1080 om risikostyring og intern kontroll».

Rapportering

Finansiell rådgiver/daglig leder overvåker kapitalforvaltningen og skal jevnlig rapportere skriftlig til styret og ledelsen om risiko, resultater og etterlevelse. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten.

Risikoanalyser og stresstesting

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente- og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kredittrisiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjonskassen iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen. En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.

I forskrift til finanstilsynsloven om rapportering av stresstester for forsikrings-selskaper og pensjonsforetak er det angitt krav til rapportering av stresstester. Retningslinjer for slik "worst case-testing" av pensjonskassenes (og livsforsikrings-selskapenes) forvaltningsporteføljer, er nærmere presisert i forskrift om rapportering av stresstester tilhørende rundskriv, "Risikoanalyser/stresstester i forsikrings-

selskaper og pensjonsforetak" nr. 07/2008 og brev av 30. desember 2011, til alle pensjonsforetak.

Et hovedprinsipp i stresstesting er å beregne konsekvensene av et fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået. Stress-testen omfatter også tilsvarende analyser av risiko og tapspotensial knyttet til innfrielse av pensjonsforpliktelsene.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) skal rapportere kvartalsvis, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser.

9.5 FELLES KOMMUNAL PENSJONSKASSE (INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE)

Etter forsvl. § 7-2 kan flere kommuner gå sammen å opprette en interkommunal pensjonskasse. Det vil være en del forhold som må vurderes ved en opprettelse av en slik fellespensjonskasse og som vil komme i tillegg til de forhold som allerede er omtalt i dette kapittelet.

ORD OG UTTRYKK

Ord og uttrykk

Aktivaklasse:	Ulike investeringsgrupper slik som aksjer, obligasjoner, eiendom m.m.
Anleggsportefølje:	Investeringer som foretas med en langsiktig investeringshorisont. Livselskapene inndeler sine investeringer i omløpsmidler og anleggsmidler. Det er fastlagt særskilte retningslinjer for regnskapsmessig håndtering av anleggsmidler. Løpende verdiendringer i anleggsporteføljen vil ikke påvirke selskapets kursreguleringsfond.
Beregningsrente:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttet forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles beregningsrente (eller rentegaranti).
Forholdstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra gammel alderspensjon i folketrygden og offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering. Det defineres forholdstall som varierer med uttaksalder for ulike årskull. Gjenspeiler hovedsakelig forventet antall år som pensjonist for et årskull ved ulike uttaksaldere.
Folketrygdens grunnbeløp (G)	Beløp som folketrygdens pensjoner regnes ut i fra. Brukes for å indeksjustere pensjonene. Vedtas med virkning fra 1. mai hvert år. Ofte forkortet G.
Forsikringsagentvirksomhet:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap.

Ord og uttrykk

Forsikringsmegling:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette.
Grunnpensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som ikke er avhengig av tidligere inntekt.
Individuell garanti:	En ordning sikrer ansatte i offentlig sektor som er født før 1959 og som har full opptjening en samlet pensjon for folketrygd og tjenstepensjon på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved livsselskapenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Avtale mellom arbeidsgiver og livsforsikringsselskap om sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Kollektivportefølje:	Investeringsportefølje som ivaretar kapitalforvaltning for hele/deler av livsselskapenes kunder og med fastlagte strategier for kapitalforvaltningen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livsselskapene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes beregningsrente og bufferkapital.
Kontoføring:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.

Ord og uttrykk

Kusreguleringsfond:	Summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Levealdersjustering:	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres for endringer i befolkningens levealder.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens Pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Pensjonsinnretning:	Fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).
Pensjonskasse:	Egen selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året, hensyntatt forutsetninger om fremtidig lønnsvekst m.m.
Pensjonsplan:	Beskrivelse av hvordan ansattes pensjonsrettigheter skal fastsettes.
Premie:	Nødvendig tilførsel til pensjonsordningen for sikring av økte pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet av året. Dette kan være ordinær løpende premie som skal ivareta at arbeidstagernes pensjongivende tjenestetid øker med ett år, reguleringspremie eller premie for bruttogarantien.
Premiefond:	Midler som er innbetalt til pensjonsordningen og som skal anvendes til dekning av fremtidige premier.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har overfor sine medlemmer.

Ord og uttrykk

Premieutjevningsselskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Referanseplan:	Standardisert og tilnærmet beregningsmetode for pensjonsytelsene, pensjonskostnader, pensjonsforpliktelser og fremtidig pensjonsgrunnlag i en offentlig pensjonsordning.
Selskapsportefølje:	Består av eiendeler (investeringer) som skal motsvare forsikringsgivers (livselskapets eller pensjonskassens) ansvarlige kapital.
Soliditet:	Beskriver størrelsen på selskapets egenkapital (ansvarlig kapital). Måles ofte som prosent av selskapets risikovektede aktiva. Offentlige myndigheter har fastlagt soliditetskrav for livselskapene.
Tilleggsavsetninger:	Avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser.
Tilleggspensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som er avhengig av tidligere inntekt.

DOMSREGISTER

EF-domstolen

Sak C-532/06	Lianakis-dommen	side 44
Sak C-271/08		side 10, 29, 36

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA)

Sak 2006/159	side 32, 38, 46
Sak 2006/161	side 32, 38, 46
Sak 2008/120	side 44
Sak 2009/10	side 45
Sak 2009/19	side 45
Sak 2009/20	side 32, 38, 46
Sak 2009/44	side 46
Sak 2010/129	side 41

